

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Rozdíly v práci překladatelů a tlumočnicků

The differences in translators and

interpreters work

(bakalářská práce)

2015

Milena Kovářová

Rozdíly v práci překladatelů a tlumočnicků
(bakalářská práce)

Autor: **Milena Kovářová**

Studijní obor: Angličtina se zaměřením na komunitní tlumočení a překlad

Vedoucí práce: Mgr. Marie Sandersová, Ph.D.

Počet stran (podle čísel): 57

Počet znaků: 86 338 (bez příloh)

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne 4. 5. 2015

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Marii Sandersové, Ph.D. za užitečnou metodickou pomoc a cenné rady při jejím zpracování a Mgr. Ondřeji Klabalovi za konzultaci. Na tomto místě bych chtěla také poděkovat všem členům organizací JTP a ASKOT, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření.

Abstract

The aim of this study is to identify and summarise the differences and similarities in interpreters and translators occupation to assess the validity of a statement that a professional interpreter can be at the same time a competent translator, but a professional translator can not be at the same time a competent interpreter. The thesis consists of two parts. Theoretical part provides the introduction to the topic which is concerned with the characteristic of interpreter's and translator's occupation, its challenges, similarities and differences. It also contains a brief description of historical development of both professions their demands and requirements for performance. The practical part pursues to ascertain how interpreters and translators in the Czech Republic perceive their occupation, what problems they encounter with, what aspects they consider as the most challenging and principally to assess the validity of a statement that a professional interpreter can be at the same time a competent translator, but a professional translator can not be at the same time a competent interpreter. The survey was conducted within two major organizations of interpreters and translators in the Czech Republic – ASKOT and JTP. An online questionnaire form was used in this research. The questionnaire was created in Google disc application and distributed to members of the aforementioned organisations via email. Their answers were individually analysed and presented. In the last chapter the findings are summarised and the conclusions are drawn.

Key words: characteristics of profession, differences in interpreter and translator work, perception of interpreters and translators profession, requirements for performance, challenging aspects.

Anotace:

Tato bakalářská práce popisuje podstatu tlumočnické a překladatelské profese, jejich společné i rozdílné znaky a vzájemné působení. Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část se zabývá podstatou práce překladatele a tlumočnicka, jejími nejobtížnějšími aspekty a odlišnými nároky na výkon v obou profesích. Je zde také velmi stručně shrnut historický vývoj obou profesí, charakteristické osobnostní a povahové rysy profesionálního překladatele a tlumočnicka jakožto poskytovatelů jazykových služeb.

Cílem praktické části bylo zjistit, jak vnímají svoji profesi překladatelé a tlumočníci v České republice a především zda souhlasí s tvrzením, že profesionální tlumočnick může být zároveň kompetentním překladatelem, ale profesionální překladatel schopným tlumočnickem ne. Výzkum byl prováděn pomocí dotazníkového šetření v rámci profesních překladatelských a tlumočnických organizací ASKOT a JTP. Odpovědi respondentů byly analyzovány a přehledně prezentovány pomocí grafů. V poslední kapitole jsou shrnuty poznatky z dotazníkového šetření a jsou z nich vyvozeny závěry.

Klíčová slova: charakteristika profese, rozdíly v práci překladatelů a tlumočnicků, vnímání profese překladatele a tlumočnicka, nároky na výkon, obtížné aspekty.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Překladatel.....	4
2.1	Překladatel a teorie překladu v průběhu historie	4
2.2	Podstata práce překladatele	5
2.2.1	Nástroje CAT	8
2.3	Obtížné aspekty překladu	9
2.4	Osobnostní rysy a nároky	11
3	Tlumočník.....	13
3.1	Tlumočník a teorie tlumočení v průběhu historie	13
3.2	Podstata práce konferenčního tlumočnicka	15
3.3	Obtížné aspekty tlumočení	18
3.4	Osobnostní rysy a nároky	20
4	Srovnání překladatelů a tlumočnicků	22
4.1	Vymezení pojmů	22
4.2	Rozdíly a odlišné nároky na výkon	23
4.3	Shrnutí	28
5	Praktická část	30
5.1	Hypotéza výzkumu	30
5.2	Rozdělení účastníků výzkumu	31
6	Zpracování odpovědí z dotazníku.....	32
6.1	Považuji se za tlumočnicka/překladatele/obojí	32
6.2	Na překládání považuji za nejtěžší	34
6.3	Na tlumočení považuji za nejtěžší	36
6.4	Překladatelská profese je dle mého názoru	38
6.5	Tlumočnická profese je dle mého názoru	39
6.6	Jak často se setkáváte s neznalostí vaší profese a problémy s tím spojené?	39
7	Reakce respondentů na výzkumnou otázku	43
7.1	Respondenti, kteří s výše uvedeným tvrzením souhlasili	43
7.2	Respondenti, kteří s výše uvedeným tvrzením nesouhlasili	46
8	Závěr.....	48
9	Použitá literatura	52
10	Přílohy	55

Seznam použitých zkratk

CAT – Computer Aided Translation (počítačem podporovaný překlad)

JTP – Jednota překladatelů a tlumočnicků

ASKOT – Asociace konferenčních tlumočnicků

VT – výchozí text

CT – cílový text

VJ – výchozí jazyk

CJ – cílový jazyk

ST – simultánní tlumočení

Všechny citace z cizojazyčných zdrojů jsou překlady autora.

1 Úvod

„Osobnostní rysy typické pro výtečné představitele obou příbuzných profesí jsou natolik odlišné, že se i v odborné literatuře často konfrontuje tvrzení, že neexistuje špičkový tlumočník, který by byl současně i špičkovým překladatelem a skvělý překladatel nebývá výtečným tlumočníkem.“ (Hrdinová, Vilímek a kol. 2008, 15)

Tato bakalářská práce popisuje podstatu tlumočnické a překladatelské profese, jejich společné i rozdílné znaky a vzájemné působení. Cílem mého výzkumu je zjistit, jak vnímají svoji profesi překladatelé a tlumočníci v České republice a především zda souhlasí s tvrzením, že profesionální tlumočník může být zároveň kompetentním překladatelem, ale profesionální překladatel schopným tlumočníkem ne.

Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část se zabývá podstatou práce překladatele a tlumočníka, jejími nejobtížnějšími aspekty a odlišnými nároky na výkon v obou profesích. Je zde také stručně shrnut historický vývoj obou profesí, charakteristické osobnostní a povahové rysy profesionálního překladatele a tlumočníka jakožto poskytovatelů jazykových služeb.

Obsahem praktické části je analýza odpovědí respondentů a vyvození závěru. Výzkum byl prováděn pomocí dotazníkového šetření, které zkoumá, jaký vztah mají ke své profesi sami tlumočníci a překladatelé, jaké aspekty své práce považují za nejtěžší, s jakými problémy se při jejím výkonu nejčastěji setkávají a primárně, zda s výše uvedeným tvrzením souhlasí nebo ne. Výzkumu se zúčastnilo celkem 77 členů profesních překladatelských a tlumočnických organizací ASKOT a JTP. Po pečlivé analýze odpovědí respondentů jsou v závěru shrnuty poznatky z dotazníkového šetření a jejich reakce na výzkumnou otázku, zda je tlumočník schopen bez problémů a kvalitně zastat i roli a práci překladatele a naopak, zda je překladatel schopen vystoupit z roviny psaného textu a odvést práci tlumočníka.

Podnětem pro psaní této bakalářské práce byl také fakt, že většina neoborné veřejnosti není obeznána se skutečností, že překladatel a tlumočník jsou dvě různé profese, mezi kterými existují podstatné rozdíly.¹ Zajímavým poznatkem je skutečnost, že ani stávající zákon 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících, profesi tlumočnicka a překladatele nerozlišuje. Soudní tlumočníci jsou jmenováni ministrem spravedlnosti či předsedou krajského soudu a vykonávají automaticky obě činnosti. Po svém jmenování tlumočnick složí slib, je zapsán do seznamu znalců a tlumočnicků příslušného krajského soudu a obdrží tlumočnický deník spolu s potvrzením, které ho opravňuje k vyhotovení tlumočnické pečeti. Svým klientům pak vystavuje vyúčtování tlumočnického, na kterém je rozlišena sazba za stranu či hodinu v závislosti na provedeném úkonu.

Tvrzení, že překladatel i tlumočník si ve své práci vystačí s dobrou znalostí jazyka, zdaleka nemůže být považováno za platné. Již Herbert vyzdvihuje skutečnost, že znalost jazyků, byť na vysoké úrovni, sama o sobě ani zdaleka není pro kvalitního tlumočnicka dostačující. Kromě osobnostních kvalit jako jsou odolnost proti stresu a vynikající vyjadřovací schopnosti, musí mít tlumočnick také velice dobrou paměť, intuici a schopnost soustředit se. Překladatelé by naopak spíše měli disponovat pílí, pečlivostí, trpělivostí a precizností své práce. Herbert dále uvádí, že pojmy překládat, překlad a překladatel užíváme v případě, je-li výsledkem práce psaný text a pojmy tlumočit, tlumočnick, a tlumočení užíváme v případě, že je výsledkem ústní sdělení.² (Herbert 1952, 1) Ne vždy však bylo toto členění tak jednoznačné. Jak zmiňoval například Friedrich Schleiermacher, tlumočnick se zaměřoval výhradně na překlad komerčních textů, zatímco překladatel pracoval s akademickými a uměleckými texty.³ (Lefevre 1977, 68) V současnosti již však tato kategorizace zdaleka neplatí. „Přednostní, dnes maximálně zdůrazňovanou rolí překladatele je překonávání mezikulturních bariér, jemuž se podrobují jednotlivá řešení ve všech plánech jazyka.“

¹ „Pouze polovina z dotazovaných, kteří někdy využili překladatelské služby, byla schopna vysvětlit rozdíl mezi překladatelem a tlumočnickem.“ (SOBOLEVIČOVÁ 2013, 31)

² “the words translate, translations, translator are used when the immediate result of the work is a written text, and the words interpret, interpreter, interpretation when it is a speech delivered orally.”

³ “the interpreter plies his trade in the field of commerce; the translator proper operates mainly in the fields of art and scholarship.”

(Knittlová a kol. 2010, 7) K tomu překladatelé využívají předně svého jazykového vzdělání a zkušeností. S rychlým technickým pokrokem a rozmachem internetu se však stále více do popředí dostávají nástroje CAT, které jsou velkým pomocníkem zvláště technických či jinak odborně zaměřených překladatelů.

První článek, který se zabýval otázkou rozdílu mezi překladem a tlumočením vyšel v roce 1981. Jeho autorem je Brian Harris, který se domnívá, že v tlumočení je závazek věrnosti tlumočnicka směřován na komunikační záměr řečníka a ne na text autora, jak je tomu u překladu.⁴ (Harris 1981, 157) Dále také zmiňuje rozdíl ve vztahu mezi autorem, překladatelem a cílovým čtenářem a mezi mluvčím, tlumočnickem a posluchačem. Překladatel totiž většinou autora textu nezná (kromě překladu beletrie), nebo mezi nimi přinejmenším nebývá tak osobní vztah, jako mezi tlumočnickem a řečníkem. Překladatelé tedy obvykle nemají možnost s autorem překládaný text probrat, či jakkoli prodiskutovat případné nejasnosti. Stejný princip platí i pro vztah překladatele a čtenáře cílového textu. Oproti tomu tlumočnick je v přímém kontaktu jak s řečníkem, tak se svými posluchači a může svoji práci přizpůsobovat aktuálním potřebám a situacím. Za sdělení, která přetlumočí, je však okamžitě plně odpovědný.

Nicméně jakkoli tyto dvě profese mohou být odlišné, společným cílem zůstává úspěšný převod informace ze zdrojového jazyka do jazyka cílového. A jak ve svém *Prolegomenonu* dále uvádí Harris, v konečném důsledku má překlad a tlumočení mnoho společného, existují zde pouze dva způsoby toho, co je v podstatě jedna a ta samá operace.⁵ (Harris 1981, 154)

⁴ “in interpretation the fidelity commitment of the interpreter is directed towards the speaker’s communicative intent and not, as is the case in translation, to the author’s stated text”.

⁵ “We had better admit at the outset that translating and interpreting have much in common. When all is said and done, they are but 2 modes of what is essentially one operation (...)”

2 Překladatel

Pro přehlednost a úplnost této práce považuji za důležité na úvod nejdříve stručně shrnout základní vymezení toho, kdo to překladatel je a v čem spočívá jeho práce. Jelikož byl výzkum prováděn v rámci profesní organizace JTP, zaměřuji se především na komerční a neliterární překladatele. Tato kapitola se zabývá charakteristikou překladatelského procesu, poskytuje stručný historický přehled profese, její nejobtížnější aspekty a na závěr nahlíží také na osobnostní rysy a nároky na výkon. Při psaní této kapitoly jsem vycházela především z poznatků Jiřího Levého, Dagmar Knittlové a Daniela Gouadaeca.

2.1 Překladatel a teorie překladu v průběhu historie

Překladatelství má v průběhu věků dlouhou historii a existuje mnoho úhlů pohledu, ze kterých jej můžeme analyzovat. Prvotní zmínky o překladu směřují do Malé Asie, kde Babyloňané, Asyřané a Chetitě od 2. tis. BC provozovali kanceláře se specializovanými písaři. Otázkou překladu se zabýval i římský řečník a filosof Cicero, na kterého se později odkazuje nejslavnější ze všech překladatelů, svatý Jeroným, při obhajování svého překladu Písma svatého do latiny. Otázka doslovnosti a věrnosti překladu vždy vzbuzovala kontroverzi a dodnes na ni neexistuje jednoznačná odpověď. Největší rozpory a problémy se objevily u náboženských textů, kde katolická církev striktně vyžadovala absolutní doslovnost, a neschválené překlady byly označovány za kacířské. „Text Písma byl považován za svatý, nedotknutelný a lidskému přetváření i výkladu nepřístupný.“ (Levý 1957, 38) Do sporu s církví se dostal kvůli svým překladům i Martin Luthter, a to za překlady Nového a později i Starého zákona do němčiny, které se později ukázaly jako zásadní pro reformaci jazykového vývoje němčiny.

Mezi první, kdo se pokusil o vytvoření systematické teorie překladu, patřil Étienne Dolet se svými pěti základními principy, kterými by se překladatel měl řídit. Dále pak Dryden, který zredukoval překlad do tří hlavních kategorií metafráze (doslovný překlad), parafráze (překlad myšlenky za myšlenku) a imitace (adaptace) a v neposlední řadě také Tytler. Schleiermacher se zabývá otázkou jak přiblížit autora VT čtenáři CT a z toho vychází i jeho klasifikace odcizovací a naturalizační metody, na kterou později navázali Venutti a Reissová.

Teoretické úvahy o podobě samostatného oboru translatologie se začaly objevovat až ve druhé polovině dvacátého století. První impuls k uvažování o základních teoretických otázkách překladu dala jazykovědná diskuse z let 1950 – 1951. (Levý 1958, 5)

V 60 letech nastala v souvislosti s kritikou Fedorovova díla *Vvedenije v teoriju perioda* vlna odklonu od linguismu a sporů o to, zda je překlad disciplína filologická (jazykovědná) či umělecká (literární). Mounin na tuto skutečnost později reagoval výrokem, že „V obou případech jde o excesy, z nichž každý spočívá v tom, že vidí pouze jeden aspekt operace, v níž jsou obsaženy nejméně aspekty dva.“ (Mounin 1999, 25)

Od 70 let se do popředí dostává textová lingvistika (Beaugrand, Dressler) a pragmalingvistika, do translatologie se začíná začleňovat také teorie komunikace, psychologie a sociologie. Hlavní důraz je kladen na funkci, účel textu a kontext. V roce 1984 přichází Reissová se svojí *Teorií skoposu*, která vychází z toho, že nejdůležitějším faktorem při překladu je funkce cílového textu v cílovém kontextu.

Nyní má teorie překladu interdisciplinární charakter. V současném propojeném světě moderních technologií a globální spolupráce na všech úrovních se překladatelství neustále vyvíjí a posouvá dopředu. Výzkum se věnuje také oblasti počítačem podporovaného překladu a technologii rozpoznávání hlasu.

2.2 Podstata práce překladatele

Cílem práce překladatelů je „domácím slovem osvětlit význam cizího textu čtenářům, kteří neovládají nebo nedostatečně ovládají jazyk předlohy.“ (Levý 1957, 13) Aby byl takové činnosti překladatel schopen, musí velmi dobře ovládat nejenom cizí jazyk, ale také svoji mateřštinu. Pokud se empirikové pokoušejí o zobecnění, omezují se nejčastěji na konstatování, že překladatel má znát: (Levý 1963, 21)

1. jazyk, ze kterého překládá
2. jazyk, do kterého překládá
3. věcný obsah překládaného textu (tj. dobové i místní reálie, různé zvláštnosti autorovy, příp. příslušný obor u odborné literatury.)

Tyto tři základní komponenty však zdaleka nezahrnují vše, co profesionální překladatel musí ovládat. Mimo jazykový cit a lingvistické znalosti se očekává, že je dobře obeznámen s vývojem nejmodernějších IT technologií, zvládá editaci a formátování textu cílového

dokumentu a to včetně grafických a typografických úprav. Gouadec definuje profesionálního překladatele jako vysoce kvalifikovaného odborníka, který se výborně orientuje nejen v předmětu překládaných textů, ale i v nejrůznějších sofistikovaných IT nástrojích a softwarech, se kterými musí být schopen pracovat.⁶ (Gouadec 2007, 13) Uvádí také, že každý překladatel se dříve či později specializuje na konkrétní oblast a druh překladu. A to jak kvůli vysoké odbornosti překládaných textů, tak z důvodu lepšího platového ohodnocení. Málokterý profesionální (zvláště odborný) překladatel se dnes navíc obejde bez CAT nástrojů, o kterých bude stručně pojednávat další podkapitola.

Za hlavní cíl překladu Gouadec považuje umožnění efektivní komunikace a obchodního styku. Proces poskytování překladatelských služeb rozděluje do tří fází⁷:

1. Fáze před překladem – zahrnuje vše před obdržení samotného textu tj. získání zakázky, informace o cílovém čtenáři, termínu odevzdání, stanovení ceny, uzavření smlouvy apod.
2. Překlad – hlavní část celého procesu, převedení informace z výchozího jazyka do jazyka cílového.
3. Fáze po překladu – kontrola kvality a dodržení zadání, korektury, formátování, uložení projektu, formální náležitosti spojené s vyúčtováním apod.

Proces vzniku samotného překladu je složitý, různí autoři jeho fáze nazývají a vymezují různě. Shodují se na však na tom, že je od sebe nelze nijak ostře oddělit, jelikož na sebe navazují a vzájemně se prolínají.

Před samotným překládáním je nutné provést důkladnou analýzu výchozího textu a to z hlediska věcné i obsahové správnosti, dohledat co nejvíce paralelních dokumentů, aktivovat relevantní překladové paměti a vyhledat terminologické zdroje. Důležité je také správně odhadnout celkový čas potřebný na dokončení překladu a práci si dobře rozvrhnout a naplánovat.

⁶ “Professional translators are highly skilled technical experts, both on account of the contents they translate and of the various even more sophisticated IT tools and software they must be able to use.”

⁷ Pre-translation, translation, post-translation (Gouadec 2007, 13)

Levý pokládá za první fázi procesu překládání pochopení předlohy, Čeňková ve své rigorózní práci *Shody a rozdíly mezi překladatelským a tlumočnickým procesem* používá označení „porozumění originálu.“ Oba se však shodují na tom, že porozumění výchozímu textu, jeho věcnému obsahu i formě, je zásadním a naprosto nepostradatelným aspektem celého překladatelského procesu. K pochopením textu jsou nezbytné nejen lingvistické, ale i extra-lingvistické znalosti překladatele, zkušenosti a celková orientace v dané problematice. Překladatel musí pochopit text v celé své úplnosti včetně implicitně vyjádřených skutečností. Případné nejasnosti je vždy nutné dohledat či konzultovat se zadavatelem.

Po všestranné analýze, určení typu textu a příslušné překladatelské strategie následuje fáze interpretace předlohy (Levý) či rekonstrukce obsahu originálu (Čeňková). V této fázi se na základě účelu textu a informacích o cílovém čtenáři překladatel rozhoduje, co v konkrétním případě znamená adekvátní překlad. Na základě tohoto rozhodnutí poté volí nevhodnější varianty vyjádření. „Při překladu jde o souhru mezi systémem a jeho užitím, a tedy mezi sémantikou a pragmatikou, a pokud jde o rozdíly, zdá se, že jde spíše o rozdíl mezi přístupem systémovým a textovým.“ (Knittlová 1995, 6)

Následuje fáze přestylování předlohy (Levý), či výběru jazykových prostředků a konečná úprava překladu (Čeňková). „Překladatel vybírá takové jazykové prostředky, které jsou ekvivalentní k jazykovému materiálu originálu, využívá principu funkční ekvivalence a dodržuje zásadu funkční adekvátnosti překladu.“ (Čeňková 1980, 53) Zachování úplné ekvivalence ve všech rovinách textu však většinou není možné. Překladatel se musí rozhodnout, jakými metodami dosáhne ekvivalentnosti cílového textu jako celku. Důležité je také dodržení funkčního stylu, registru a formálních požadavků jako jsou koheze, koherence, interpunkce, pravopisná a gramatická správnost.

Po dokončení překladu je nutné provést kontrolu kvality. Gouadec rozděluje proces kontroly kvality do následujících pěti oblastí: (Gouadec 2007, 74)

1. Celková kontrola dokumentu: překladatel kontroluje, zda bylo přeloženo vše, co přeloženo být mělo, ověřuje správnost dat, číselných údajů, vlastních jmen a celkového rozvržení dokumentu.

2. Jazyk, styl a registr: překladatel kontroluje správnost z hlediska jazykové roviny (pravopis, gramatika, syntax, terminologie) stylu a registru, jejich konzistenci a shodu s příslušnými požadavky.

3. Sémantická a faktická správnost: překladatel kontroluje, zda jsou všechny faktické informace, údaje a logické či chronologické souvislosti, adekvátní a v souladu s příslušnými požadavky.

4. Kvalita převodu: překladatel ověřuje, zda byly ze zdrojového dokumentu úspěšně převedeny všechny relevantní a důležité prvky, zda je překlad v souladu s oborovou normou, specifikací zadavatele a potřebami konečného uživatele.

5. Konzistence a stejnorodost: překladatel kontroluje zachování konzistence stylu, terminologie, frazeologie a registru.

Poté překladatel odešle text ke korektuře. Korektor provede všechny standardní kontroly textu, jestliže narazí na výraznější nesrovnalosti, požádá překladatele o přepracování.

Celý překladatelský proces začíná žádostí klienta a končí spokojeným zákazníkem. Podstatou a cílem práce překladatele je tedy především naplnit očekávání klienta a cíle VT, předání jeho obsahu i formy. Tomu přizpůsobuje všechny zvolené metody a strategie a od toho se odvíjí i následné hodnocení kvality překladu.

2.2.1 Nástroje CAT

Časy, kdy byl hlavním pomocníkem překladatele psací stroj, dávno minuly. Se stále větším rozšířením internetu a práce v online rozhraní roste i význam používání IT technologií v translatologii. „Pokud se hovoří o CAT, má se tím nejčastěji na mysli speciální překladatelský nástroj nazývaný „translator's workbench“, což bychom mohli volně přeložit jako překladatelské studio.“⁸

Jak dále uvádí Král, tento nástroj funguje na principu překladových pamětí (translation memories), terminologických databází a glosářů, které značnou mírou pomáhají zachovat jednotnou terminologii i grafickou úpravu textu. Je však nutné zmínit, že počítačem

⁸ Král, P. Využití počítačových technologií v překladatelském procesu - II. 2004. In ToP, roč. 2004, č. 70, s. 6-7.

podporovaný překlad se zabývá výhradně neliterárními texty, a to nejčastěji odbornými a specializovanými překlady v určitém oboru, které vykazují jistou míru repetitivnosti. Čím častěji se slova nebo termíny opakují, tím je překládání rychlejší, protože tyto termíny či celé věty software přeloží automaticky na základě shody v již existující terminologické databázi.

V roce 1991 byla založena Mezinárodní asociace pro strojový překlad (IAMT), která sdružuje nejen překladatele, ale také výzkumné ústavy, odborníky a všechny ostatní, kteří se v oblasti strojového překlada pohybuji. Výzkum v oblasti umělé inteligence se stále posouvá dopředu a pracuje na tom, jak pomocí počítačových modelů myšlenkových procesů naučit systém rozpoznávat například vazby mezi gramatickými kategoriemi, a jak se vypořádat s problémem lexikální, gramatické a syntaktické ambiguit. Zkoumá se také možnost strojového překlada mluvené řeči. Srovnání strojového a lidského překlada věnuje Marianne Ledererová ve své publikaci *Translation: The interpreter model* celou poslední kapitolu. Hlavní problém vidí v tom, že CAT nástroje se zabývají pouze jazykem jako takovým, zatímco překladatel jde po smyslu sdělení, je schopen deverbilizace a vnímá text jako celek, ne jako jednotlivé segmenty (translation units).

Na poli strojového překlada se setkávají dvě diametrálně odlišné skupiny vědců, a to lingvisté na jedné straně a IT odborníci a statistici na straně druhé, kteří se snaží společnými silami dosáhnout co nejlepšího výsledku. CAT nástroje jsou a bezpochyby i nadále budou velkým pomocníkem především technicky zaměřených, či jinak odborně specializovaných překladatelů. Úplné nahrazení lidského faktoru však zůstává otevřenou otázkou budoucnosti a v současnosti zatím stále nepřipadá v úvahu.

2.3 Obtížné aspekty překlada

Pomineme-li věčné spory a debaty o dichotomii doslovnost versus volnost překlada, které provází toto odvětví již od úplného počátku jeho vzniku, tak se „za kardinální překladatelský problém dlouho považovala otázka ekvivalentnosti.“ (Knittlová a kol. 2010, 7) Tímto problémem se mimo jiné zabýval i Theodor Savory, který shrnul rozporuplnost nároků na výsledný překlad do několika bodů a nastínil tak dlouhotrvající spor mezi zastánci ekvivalenčního a funkčního překládání, mezi reprodukční a uměleckou normou. V současnosti se nejvíce uplatňuje funkční přístup, který klade důraz především na zachování stejné funkce textu a nehledí tolik na to, jakými prostředky toho překladatel dosáhl. „Dva jazyky mohou označovat tutéž situaci různými výrazovými prostředky podle

specifiky jazykového systému.“ (Knittlová 1995, 5) Překladatel tedy usiluje především o ekvivalentní reakci adresáta a naplnění potřeb cílového jazyka a kultury.

Neméně důležitou roli v překladatelském procesu hraje také promítnutí překladatelovy osobnosti do výsledného textu a subjektivní chápání reality.

„Překladatel totiž bohužel není na místě mluvčího, ba ani na místě primárního adresáta sdělení, on sám je sekundárním adresátem sdělení a současně i sekundárním mluvčím, který opětně interpretuje (kóduje) mimojazykovou realitu, jež je však již dvojnásobně odvozená/dekódovaná, a tedy ohrožená několikanásobně dezinterpretačním posunem.“ (Knittlová a kol 2009, 218)

Je tedy nutno podotknout, že i přes veškerou snahu nebude idylické stejnosti u přeložených textů nikdy dosaženo. Každý jazyk má svá historická, kulturní, geografická, a sociální specifika, která jsou neopakovatelná a napříč jazyky nepřeložitelná. Touto otázkou se zabývali také Sapir a Whorf ve své slavné hypotéze, která tvrdí, že „základní odlišné gramatické struktury vedou k odlišným způsobům myšlení, pozorování a pojetí skutečnosti“ (Jandourek 2012, 199), což se vztahuje také na různou interpretaci reality v podobě překladu. Nicméně většina lingvistů a antropologů je k této teorii spíše skeptická. Tato hypotéza, založená na jazykovém relativismu, se již od svého vzniku potýkala s ostrou kritikou odborníků (Chomsky, Pinker), a to především kvůli tvrzení, že se myšlení nedá zcela omezit pouze na jazykovou rovinu.

Problémy spojené s převodem kulturně specifických prvků a vyrovnáváním kulturních rozdílů (různá míra expresivity, sémantické rozdíly, odlišné stylistické normy) se projevují v mnoha oblastech překladu a vychází především ze skutečnosti, že jednotky ve výchozím textu nemusí být lingvisticky shodné s jednotkami v textu cílovém. „Kromě rozdílů v oblasti propozičního významu jsou velmi ožehavým problémem pro překladatele konotační významové složky.“ (Knittlová a kol. 2010, 219) Vnímání konotačního významu je individuální, vázané na emoce a kulturně specifické. Překlad je tedy nejen mezijazykovým, ale i mezikulturním převodem. „Překladatel proto musí znát vztahy mluvčích a jazykových prostředků ve výchozím i cílovém jazyce, zvládnout jejich vrstvení, distribuci, systém.“ (Knittlová 1995, 7) Je nezbytné, aby byl překladatel dobře obeznámen s prostředím, do kterého je text zasazen, a aby své znalosti dovedl v překladu adekvátně využít. „Svoji roli hraje také intertextovost, vliv obdobných textů na vytvoření jakési konvence, případně až normy, často různé v různých společnostech.“ (Knittlová 1995, 122) Překladatel by měl také respektovat interpretační tradici, která navazuje na

práci předchozích autorů, a zachovat jednotnou koncepci. Ne vždy je totiž v cílovém jazyce k dispozici vhodný protějšek či ekvivalent. Překladatel musí řešit problematiku spojenou se slovy, označujícími předměty nebo jevy, které jsou těsně spjaté s historií, životním stylem, kulturou, či ekonomikou dané země, a nemají ekvivalenty v cílovém jazyce. Jsou označovány jako „bezekvivalentní lexika či nulové sémantické korespondence“ (Knittlová 1995, 8) a vyskytují se ve všech oblastech lidské činnosti od právního, ekonomického, vzdělávacího, politického systému až po gastronomii. V některých případech je tedy překladatel nucen čtenáři skutečnost explicitně přiblížit pomocí poznámky pod čarou či dodatečným vysvětlením přímo v textu. To však způsobuje značný nárůst CT. Knittlová tvrdí, že „ke specifikaci by nemělo docházet, není-li nutno dodávat detaily, kterými bychom se vyhnuli nepochopení textu.“ (Knittlová 1995, 8)

V různých jazycích také existují různé stylistické normy pro různé typy promluv. Zachování stylu je tedy považováno za jeden z nejobtížnějších aspektů překladu, jelikož „text se nevztahuje jen k bezprostřední specifické situaci, ale také mnohem širě k celkovému prostředí.“ (Knittlová 1995, 6) S tím souvisí i věčná otázka přechylování a překladu vlastních a místních jmen. Zachování anglické podoby může na některé čtenáře působit rušivě, co více, ne každé jméno jde lehce vyskloňovat. Počeštění jmen se tedy jeví jako vhodnější varianta, nicméně většina jmen cizího původu v češtině nemá svoji obdobu. Konečné rozhodnutí spočívá na překladateli a liší se případ od případu. „Překladatel by měl podle M. Snell-Hornbyové raději minimalizovat rozdíly než maximalizovat stejnost a kulturně relevantní rysy seřadit podle priorit.“ (Knittlová 1995, 122)

Jak tvrdí Levý, překlad je tedy z velké části především rozhodovací proces, jehož součástí, a také součástí tolik diskutované pravdivosti, je „poznání poměrné důležitosti hodnot v díle.“ (Levý 1963, 118)

2.4 Osobnostní rysy a nároky

V podstatě by se dalo velice zjednodušeně říci, že osobnost kvalitního překladatele se skládá ze tří základních komponentů, a to vrozeného talentu, osobnostních predispozicí a potřebné kvalifikace. Každý z těchto komponentů je však nutné rozvíjet a podložit praxí.

Janet Fraserová v publikaci *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting* dělí dovednosti profesionálního překladatele do šesti oblastí: vynikající jazykové, textové⁹ a mezikulturní dovednosti, mimojazykové dovednosti jako je například schopnost vyhledat si potřebné informace či terminologii, dovednosti potřebné při řízení projektů a dobrá znalost IT, a skupina „subjektivních dovedností“ do které spadá ochota dát si záležet na detailech, profesní hrdost a potěšení.

Velmi dobrá znalost práce na počítači a flexibilita je v dnešní době přirozenou součástí překladatelské profese. Jestliže chce překladatel uspět na trhu práce, musí se neustále přizpůsobovat nejnovějším verzím programů a požadavkům klientů. Překladatel by měl být schopen pracovat v týmu, jelikož zvláště u rozsáhlejších projektů je spolupráce velmi důležitá. Při nutnosti vytvoření nových termínů jsou zapotřebí také tvůrčí schopnosti, jistá míra kreativity a cit pro jazyk. Kromě jazykového citu musí mít překladatel také cit pro již výše zmiňované mezikulturní a časové rozdíly a odlišnosti. Mezi další vlastnosti, kterými by měl překladatel disponovat, patří trpělivost, preciznost, vytrvalost, smysl pro pořádek, pečlivost a cit pro detail. Profesionální překladatelé mají sklony k perfekcionismu, mimořádně se zaměřují na detail a k dosažení vysokých standardů své práce vynakládají emoční závazek. (Frazer 2000, 112)

Důležitou vlastností kvalitního překladatele je také zodpovědnost a spolehlivost, která je zapotřebí nejen při samotném překládání, ale také při komunikaci s klienty a dodržování stanovených termínů. Douglas uvádí, že nejlepším synonymem pro spolehlivost překladatele není správnost, ale profesionalita.¹⁰ (Douglas 2003, 11) Kvalitní profesionální překladatel by měl být schopen kriticky posoudit své jazykové, odborné, časové, kapacitní i hodnotové možnosti¹¹ a před přijetím zakázky je pečlivě zvážit. K problematice etické a morální stránky překladu se vyjadřuje etický kodex, který by měl být pro překladatele i tlumočnický závazný.

⁹ schopnost zpracovat text podle pragmatických, lexikálních i syntaktických kritérií.

¹⁰ “The best synonym for the translator’s reliability would be not correctness but professionalism.”

¹¹ Jak vypadá profesionální překladatel. In: NEZBEDOVÁ, Ivana. Překlad-korektura CZ [online]. 2010, 14.5.2010 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: [http://www.preklad-korektura.cz/news/jak-vypada-profesionalni-prekladatel/-/](http://www.preklad-korektura.cz/news/jak-vypada-profesionalni-prekladatel/)

3 Tlumočník

„Tlumočení je přirozenou součástí dnešní moderní, globální a informační společnosti. S tlumočením, konsekutivním i simultánním, se setkáváme dnes a denně, ať už v televizi či rádiu při živém vysílání besed a diskusí se zahraničními odborníky, při přímém přenosu mimořádných nebo významných událostí (...)“ (Čeňková 2001, 5)

Zaslouží si tedy, aby mu byla věnována stejná míra pozornosti, jako byla věnována překladatelství. Tato kapitola obdobným způsobem charakterizuje i profesi tlumočnickou a vychází přitom především z díla Ivany Čeňkové a Jeana Herberta, kteří patří mezi klíčové osobnosti v oblasti tlumočení a jeho teorií.

3.1 Tlumočník a teorie tlumočení v průběhu historie

Tlumočení má v průběhu věků dlouhou historii a tradici. Z historického hlediska jej bezesporu můžeme považovat za odvětví starší, než překladatelství. Potřeba dorozumět se totiž sahá k samým začátkům lidské civilizace, zatímco písmo bylo vynalezeno mnohem později. Analyzovat úplné počátky tlumočení je však právě díky neexistujícím písemným dokladům velmi těžké. První zmínky o tlumočení se objevují již ve starodávném Egyptě, Řecku, Římě a Babylonu, kde sehráli tlumočníci důležitou roli při překládání všech administrativních nařízení. Tlumočník zaujímal nejvyšší příčky na společenském žebříčku a byl vždy osobou velmi váženou. „Na tlumočníka se pohlíželo jako na určitou vyšší bytost, která dává své schopnosti do služeb Boha nebo krále.“ (Čeňková 2001, 9)

Za milník v historii tlumočení se považuje Mírová konference v Paříži (1919), kde bylo poprvé použito konsekutivní tlumočení. Mezi členy tlumočnického týmu byl historik Paul Mantoux, lingvista Antoine Velleman, Jean Herbert a mnoho dalších. Za povšimnutí stojí, že ani jeden z těchto velkých tlumočnicků, kteří zanedlouho patřili ke špičkám ve svém oboru, se tlumočnictví jako takovému nikdy předtím profesionálně nevěnoval. „První profesionální konferenční tlumočníci se rekrutovali zejména z řad vysokoškolských

profesorů, diplomatů, novinářů a právníků.“ (Čeňková 2001,10) V této době vznikly také slavné tlumočnické školy, mezi nejznámější patří ženevská ETI a pařížská ESIT.

V 50. a 60 letech začínají vycházet první odborné práce, které se zabývají konferenčním tlumočením. Jejimi autory není nikdo jiný než Jean Herbert,¹² Jean Francois Rozane¹³ a belgičan Henri Van Hoof.¹⁴ Je nutné dodat, že zatím se jednalo vždy výhradně o tlumočení konsekutivní a že tyto publikace byly spíše jakýmsi souhrnem dosavadních praktických zkušeností tlumočnicků, který měl dále sloužit jako manuál pro výuku tlumočení. Tlumočení simultánní bylo stále ještě ve fázi, kde se potýkalo s technickými problémy a zpochybňováním kvality přetlumočeného sdělení.

Za opravdový začátek éry simultánního tlumočení můžeme považovat konec druhé světové války, konkrétně Norimberský proces. ST zde bylo použito především z důvodu časové úspory a celá akce měla spíše experimentální charakter. I přes technické problémy se zde však ST setkalo s nebývalým úspěchem, kterému se těší dodnes. Na tento úspěch se rychle navázalo u příležitosti založení Organizace Spojených národů, jejíž nová budova již byla vybavena stálými tlumočnickými kabinami. S pokrokem vědy a techniky se vyřešily také všechny zásadní problémy, spojené se zajištěním technické stránky ST. Spojení již bylo plně bezdrátové a digitalizované a ST tak už nic nebránilo v tom, aby se stalo nejpoužívanějším způsobem komunikace na mezinárodních konferencích.

V 60. a 70. letech se do teorie tlumočení začleňují také poznatky z psychologie, lingvistiky a psycholingvistiky. Začalo se diskutovat o rozdělení pozornosti tlumočnicka, práci s pamětí, řečové percepci a produkci a souběžnosti řečových činností. Právě souběžností řečových činností se zabývala Ingrid Kurzová, která potvrdila, že systematickým tréninkem je možné tuto schopnost zlepšit. Další klíčovou osobností tohoto období byla Danica Seleskovitchová a její teorie smyslu, na kterou později navázala Marianne Ledererová, Christopher Tiéry a mnoho dalších. Druhá polovina 80. let představovala

¹² Manuel de l' interprete (1952) - příprava tlumočnicka, nejčastější problémy, notace, etika práce.

¹³ Laprise de notes en interprétation consécutive (1956) – 7 hlavních zásad tlumočnické notace, doporučené symboly, návod pro stručné a spolehlivé zachycení logické analýzy textu.

¹⁴ Théorie et pratique de l'interprétation (1962) – vychází z práce Herberta a Rozana, ST považováno za KT ve dvou etapách. (Nejdříve přechod ze zdrojového jazyka do jazyka vlastních poznámek tlumočnicka, poté přechod od notace do jazyka cílového).

zejména rozvoj experimentálního a interdisciplinárního výzkumu v čele s Barbarou Moser-Mercerovou. Velký význam měl také model úsilí Daniela Gila.

Z této doby pochází i rozdělení vědců a odborníků, zabývajících se teorií tlumočení, do dvou skupin.¹⁵ První skupinu Setton nazývá „univerzalisté“ (the universalists) a Moser-Mercerová jako „komunitu zastánců humanitních věd“ (liberal art community). Tato skupina zkoumá proces tlumočení z pohledu interpretativní teorie tlumočení a teorie smyslu. Mezi její představitele patří Ledererová a Seleskovitchová.

Druhou skupinu Setton definuje jako „bilateralisty“ (the bilateralists) a Moser-Mercerová jako „komunitu zastánců přírodních věd“ (natural arts community) a její členové v čele s Gilem a Gerverem vycházejí především z kognitivní psychologie a neurovědy.

V současnosti tvoří tlumočení naprosto běžnou součást každého mezinárodního setkání a hraje důležitou roli při zachovávání dobrých mezinárodních vztahů a diplomacie. Teorie tlumočení je poměrně mladá vědní disciplína, ve které stále zůstává mnoho nezodpovězených otázek.

3.2 Podstata práce konferenčního tlumočnicka

Jelikož byl výzkum prováděn v rámci Asociace konferenčních tlumočnicků České republiky, je i teoretická část této práce zaměřena výhradně na konferenční tlumočení. Při psaní této kapitoly jsem vycházela především z poznatků Jeana Herberta, Ivany Čeňkové a Roderica Jonese.

Konferenční (simultánní, kabinové) tlumočení patří k nejnáročnějším, ale zároveň nejvíce využívaným druhům tlumočení vůbec. Jeho největší výhodou, oproti tlumočení konsekutivnímu, je bezesporu časová úspora. Používá se nejčastěji na mezinárodních konferencích, kongresech, sympoziích, besedách, seminářích, školeních apod. Při tomto typu tlumočení je zapotřebí speciální tlumočnická technika. Simultánní tlumočení vyžaduje

¹⁵ Rozdělení je volný překlad autora z práce Kilian G. Seeber, *Intonation and Anticipation in Simultaneous Interpreting*, Ecole de Traduction et d'Interprétation Université de Genève, str. 62, dostupné na: <http://clf.unige.ch/display.php?numero=23&idFichier=19>

zvukotěsnou tlumočnickou kabinu, ve které zpravidla sedí dva až tři tlumočníci, kteří se kvůli extrémní náročnosti a mentální zátěži zhruba po třiceti minutách střídají.

Hlavní podstatou práce a posláním tlumočnicka je pomáhat jednotlivcům a skupinám rozšířit své vědomosti, lépe si vzájemně porozumět, a co je nejdůležitější, více se vzájemně respektovat.¹⁶(Herbert 1952, 3) Tlumočnick je prostředníkem mezi dvěma kulturami a dvěma různými světy, který jim pomocí svých znalostí a dovedností umožňuje plnohodnotně vzájemně komunikovat. Tlumočníci tedy nejsou primárně ani lingvisté ani jazykoví odborníci, ale především odborníci na mezikulturní komunikaci a porozumění. Při tlumočení nepřevádí totiž jenom význam slov, ale také způsoby, tradice, etiku a kulturu dané země. Úkolem tlumočnicka je vnést do textu pro cílové posluchače význam¹⁷(Jones 1998/2002, 3) a vysvětlit, co si přejí účastníci komunikace vzájemně sdělit.

Proces ST je možné rozdělit do tří hlavních fází. Jednotliví autoři v oblasti teorie tlumočení je pojmenovávají různě, nicméně vždy se shodnou na jejich obsahu. První fází tvoří poslech s porozuměním, druhá fáze zahrnuje analýzu a přenos a třetí fáze konečnou produkci sdělení v CJ. Z důvodu extrémní časové tísně jsou však všechny tyto fáze značně zhuštěny, vzájemně se překrývají a ovlivňují tak, aby mohly probíhat v podstatě paralelně. Aby byl tlumočnick schopen sdělení úspěšně převést, musí mu nejdříve plně porozumět. Porozumění je tedy první fází tlumočnického procesu, ve které je nezbytné¹⁸: (Herbert 1952, 10)

¹⁶ “The mission of the interpreter is to help individuals and communities to acquire a fuller knowledge and a deeper understanding of one another, and, what is still more important, a greater respect for one another.”

¹⁷ “The interpreter’s task is to instil meaning into the text for the target audience.”

¹⁸ 1. Hear it well

2. Have an intimate knowledge of the language in which it was given

3. Be acquainted with the specific culture of the country of the speaker

4. Be aware of the linguistic peculiarities of that country in connection with pronunciation, terminology etc.

5. Be well versed in the subject matter

6. Have the advantage of a wide general education.

1. Dobře slyšet

Základním předpokladem pro výkon tlumočnické profese je dobrý sluch a umění aktivně poslouchat. Proto je důležité, aby měl tlumočnick vždy zajištěny adekvátní podmínky k výkonu práce – kvalitní sluchátka, dobrý výhled na řečníka, dobrou akustiku apod.

2. Výborně ovládat jazyk, ve kterém je projev přednášen

Výborná znalost jazyka je naprosto nezbytným (ne však jediným) požadavkem k výkonu profese. K úplnému zvládnutí jazyka patří kromě zvládnutí slovní zásoby a gramatických jevů také způsob vyjadřování reality, pochopení smyslu pro humor, eufemismů a frazeologie.

3. Znat kulturní specifika země, ze které řečník pochází

Tlumočnick je především odborníkem na mezikulturní komunikaci. Znalost pozadí kultur, ze kterých a do nichž sdělení převádí, je tedy dalším nezbytným předpokladem úspěšného převedení sdělení. Je tedy nutné, aby byl tlumočnick obeznámen s historickým vývojem dané země, jejími tradicemi, etikou a náboženstvím.

4. Znat jazyková specifika dané země v souvislosti s výslovností a terminologií

Tlumočnick musí být schopen přizpůsobit se mnoha různým typům řečníků s nejrůznějšími dialekty a akcenty, odlišnostem ve výslovnosti a terminologii, uvědomovat si funkční a stylistickou hodnotu výrazů.

5. Dobře se vyznat v tématu

Dalším zásadním aspektem, ovlivňujícím kvalitu tlumočení, je dobrá znalost a orientace v daném tématu či oboru. Tomu vždy předchází nutná pečlivá příprava, která zahrnuje vytvoření glosářů, seznámení se s programem a alespoň hrubým obsahem a cílem projevu.

6. Mít dobrý všeobecný přehled

Jelikož tlumočnick nikdy nemůže s jistotou vědět, jakým směrem se bude projev řečníka ubírat, je nutné, aby výborný všeobecný přehled v mnoha odvětvích lidské činnosti – ekonomika, právo, politika, historie, geografie. Musí se také zajímat o aktuální domácí i světové dění, politickou scénu a významné události.

Za druhou fází tlumočnického procesu se považuje fáze převodu. Touto fází se mimo jiné podrobně zabývala i Danica Seleskovitchová a Marianne Ledererová ve své Teorii smyslu, která se zaměřuje na hlavní smysl a význam sdělení bez ohledu na použitá slova či lingvistické struktury. Tlumočnick si nejdříve sdělení ve výchozím jazyce převede do svého mentálního obrazu a poté tento obraz převede do slov v cílovém jazyce. Přesnost převodu závisí na tom, jak přesný mentální obraz je tlumočnick schopen z originálního sdělení vytvořit.¹⁹ (Nolan 2005, 39)

Třetí fází je fáze produkce. Tlumočnick musí neustále kontrolovat to, co říká, snažit se maximálně omezit interference VJ. Zejména u projevů, kde se často vyskytují dlouhá souvětí, je třeba je rozdělit na menší, snadno uchopitelné celky. Tuto techniku Jones nazývá salámová technika (the salami technique). Jednotka simultánního tlumočení je však značně proměnlivá a pro každého tlumočnicka individuální. Závisí na konkrétní situaci, typu projevu a vyjadřovacím stylu řečnicka. Čeňková definuje základní jednotku tlumočení jako „minimální úsek promluvy ve výchozím jazyce spojený syntagmatickým vztahem, který je nezbytný pro pochopení a předání informace v jazyce cílovém.“ (Čeňková 2008, 49) Důležité je také hlídat si jak gramatickou, tak logickou strukturu projevu (např. shoda podmětu s přísudkem) a vždy dokončovat věty a myšlenkové celky. Z důvodu značné časové tísně se musí tlumočnick umět vyjadřovat stručně, jasně, výstižně a efektivně. Měl by se také řídit principem ekonomie, což znamená, používat řečovou kompresi, kondenzovat a eliminovat redundance.

3.3 Obtížné aspekty tlumočení

Za nejobtížnější aspekt simultánního tlumočení je možné považovat časovou tíseň, ze které vyplývá řada dalších problémů. Simultánní tlumočení vyžaduje okamžitý převod z jednoho jazyka do druhého, a to bez jakékoli možnosti dohledání referencí či konzultace, bez času

¹⁹ “The accuracy of the translation depends on how accurate a mental image one can form from the original meaning.”

na promyšlení a seřazení myšlenek či vět do jakékoli logické souvislosti.²⁰ (Herbert 1952, 29) Rozdělení pozornosti je tedy zásadní podmínkou celého procesu tlumočení. Zatímco tlumočnický reprodukuje předešlý segment, musí být zároveň schopen poslouchat segment následující. Podobně jako se klavírista učí hrát nejdříve pravou rukou, po té levou a nakonec sladit obě, tak se i tlumočnický učí poslouchat dva řečové projevy zároveň²¹. (Jones 1898/2002 70) Zaměřuje se přitom především na klíčové opěrné body sdělení, (princip dominanty, jádro sdělení) které hrají důležitou roli i v pravděpodobnostním prognózování, anticipaci, která také patří k účinným mechanismům zajišťování souběžnosti řečových činností. Dlouho nebylo jasné, zda je souběžnost řečových činností v praxi vůbec možná. Postupně však vědci došli k závěru, že jedinec je schopen mluvit a poslouchat současně pouze tehdy, mají-li obě tyto aktivity stejný předmětný obsah. K této problematice se vztahuje také tlumočnický model úsilí Daniela Gila, který je založen na skutečnosti, že tlumočnický disponuje omezeným množstvím mentální kapacity, potřebné ke zpracování informace. Jestliže je tato kapacita přečerpána nebo omezena, dochází ke zhoršení tlumočnického výkonu.

Dalším obtížným aspektem, se kterým se musí každý tlumočnický vypořádat je neutralita a nestrannost. Je nutné si uvědomit, že tlumočnický je z biologického hlediska činností nepřírozenou, protože jeho cílem je převedení cizí informace do odlišného jazykového kódu a její další sdělení bez toho, aniž by její zprostředkovatel (tj. tlumočnický) zaujímal ke sdělovanému obsahu vlastní stanovisko.²² (Hrdinová, Vilímek a kol. 2008, 8)

²⁰ “Simultaneous interpretation requires immediate transference from one language to the other without any possibility of looking up references, or of asking for advice from a colleague or delegate, without any time for thought, without any opportunity for putting ideas and sentences into any kind of logical order.”

²¹ “The pianist has to learn the right hand, then the left, then learns to coordinate both, in much the same way as the interpreter learns to listen to two speeches at the same time. “

²² Müglová uvádí za příklad tlumočnický židovského původu, který se nedokázal vyrovnat s výrokem delegáta ve výboru NSDAP, jenž tvrdil, že žádné diskriminační opatření proti Židům neexistují. Přestal tlumočnický a s okamžitou platností požádal o uvolnění z pracovního poměru, které odůvodnil tím, že mu jeho svědomí nedovoluje dále pokračovat v práci. (Müglová 2009, 94)

Špatný řečník může nemile překvapit i velmi zkušeného tlumočníka. Vypořádat se s různými typy řečníků, chybami v projevu a nesrozumitelností řeči tedy můžeme také považovat za jeden z nejobtížnějších aspektů tlumočení. Existují výborní profesionální řečníci, kteří jsou si plně vědomi toho, že celkový úspěch jejich projevu závisí na tlumočnickovi. Tito řečníci mluví přiměřeným tempem, v logických celcích, jejich projev má většinou jasnou a uspořádanou strukturu, ve které se tlumočnick i posluchači rychle zorientují. Jsou zde ale také špatní řečníci, které Müglová rozděluje na dvě skupiny. První skupinu tvoří řečníci nezkušení, kteří se snaží s tlumočnickem spolupracovat a dopředu se dohodnout na průběhu projevu, vlivem trémy a stresu však začnou postupně nepřiměřeně zrychlovat tempo řeči, nedokončovat myšlenky, nelogicky přeskakovat apod. Druhou skupinu tvoří řečníci nekooperující, kteří vidí tlumočnicka pouze jako „nutné zlo“. Neuvědomují si nutnost spolupráce a předpokládají, že tlumočnick je povinen vše zvládnout bez přípravy.

Problém představují také přísloví, vtipy, narážky a slovní hříčky, které tvoří specifickou kategorii jazykových prostředků, jejíž převedení je díky časové tísní zvláště obtížné, ne-li nemožné. Těžko zapamatovatelné jsou také číselné údaje, letopočty a vlastní jména.

3.4 Osobnostní rysy a nároky

Konferenční tlumočnick je pomocník, jehož přínos je nepostradatelným faktorem každého mezinárodního setkání.²³ (Herbert 1952, 3) Nároky a požadavky, které jsou na něj kladeny, jsou však velmi vysoké. Nepřetržitá bdělost a koncentrace, která je pro kvalitní výkon tohoto povolání vyžadována, je přirovnávána k požadavkům kladeným na pracovníky řízení letového provozu.²⁴ (Nolan 2005, 7) Co více, tlumočnick musí být odolný nejen psychicky, ale i fyzicky. Jeho hlavním nástrojem je hlas, který by měl být příjemně položený, dostatečně hlasitý a sympatický na poslech. Jakékoli řečové vady či špatná artikulace nejsou tolerovány. Projev má být plynulý, čistý, v adekvátním tempu a se

²³ “The conference interpreter is an assistant whose intelligent contribution is an indispensable factor in any international gathering.”

²⁴ “The sustained alertness and concentration required to perform this job well have been compared with those required to be an air-traffic controller.”

správnou intonací. Tlumočník musí také jako každý dobrý řečník ovládat základy rétoriky, vystupování před publikem a non-verbální komunikaci. Herbert dokonce uvádí, že za normálních okolností by měl konsekutivní tlumočník pronést lepší projev, než projev originální.²⁵(Herbert 1952, 60)

Co se osobnostních kvalit týče, je nutná především dobrá krátkodobá (pracovní) paměť, rychlý úsudek, schopnost improvizace, intuice, schopnost soustředit se, odolnost proti stresu, výborné vyjadřovací schopnosti, všeobecný přehled, znalost kulturních reálií, zájem o aktuální světové i domácí dění, diplomacie a umění jednat s lidmi. Tlumočník musí být také schopen pracovat v týmu, jelikož v tlumočnické kabině se zpravidla střídají dva tlumočníci. Je nutné však podotknout, že i v čase, kdy tlumočí kolega, je nutné dávat pozor a být připraven mu v případě nutnosti poradit či tlumočení převzít.

Tlumočník by si měl být také vědom toho, že je pouhým zprostředkovatelem jazykové komunikace, nestrhávat na sebe pozornost a nesnažit se být jejím aktivním účastníkem.²⁶ (Herbert 1952, 3)

Mezi znaky profesionálního tlumočnicka patří také dochvilnost, adekvátní oděv, zodpovědnost a diskrétnost. Stejně jako překladatelé se by se i tlumočníci měli řídit etickým kodexem.

²⁵ “Under normal conditions the consecutive interpreter should deliver a better speech than the original (...)”

²⁶ “He should not be a sort of prima donna, attracting by his acrobatics the attention of audience.”

4 Srovnání překladatelů a tlumočnicků

Ve starověku pojem tlumočnick a překladatel znamenal totéž, a to především kvůli výhradně ústní formě komunikace. S průběhem času se tlumočení považovalo za ústní formu překladu, až se postupně s vývojem moderní historie jasně diferencovaly dvě různé vědní disciplíny. Tato kapitola nahlíží na vymezení pojmů překlad a tlumočení, poskytuje také přehled základních rozdílů a odlišných nároků na výkon jednotlivých profesí.

4.1 Vymezení pojmů

Před tím, než budou analyzovány rozdíly a odlišné nároky na výkon profese překladatele a tlumočnicka uvádím různé pohledy odborníků na definici pojmů v translatologii. Levý rozděluje „překladatele“ na tři typy a to tlumočnický, odborné překladatele a literární překladatele. Pro translatologickou činnost používá souhrnného označení překlad.

„Práce tlumočnicků, odborných a literárních překladatelů má společné především ty problémy, které vyplývají z rozdílnosti dvou jazyků, výchozího a cílového, a dále pak technické, psychologické a jiné obtíže při dešifrování výchozího textu a přenosu sdělení do jiného jazyka. I tyto pracovní prvky společné všem třem typům překladatelů se však v uvedených třech kategoriích překladu řeší rozdílně, neboť každá z nich má jiný cíl.“ (Levý 1963/2012, 25-26)

Čeňková takové rozdělení považuje za nelogické a argumentuje tím, že „stejně dobře bychom pak mohli definovat překlad jako druh tlumočení, s tím, že tlumočení je mnohem staršího data než překlad.“ (Čeňková 1980, 37). Ve své práci *Shody a rozdíly mezi překladatelským a tlumočnickým procesem* používá tedy pro označení překladu v širokém slova smyslu nadřazeného pojmu převod. Všechny tři pojmy ve své studii vymezuje následovně: (Čeňková 1980, 39)

„Převod znamená náhradu znaků jednoho jazyka znaky jiného jazyka, při zachování při zachování funkční ekvivalence, tj. invariantu obsahu.

Překladem bychom pak rozuměli písemný převod psaného textu z jazyka výchozího do jazyka cílového, opět při zachování funkční ekvivalence.

Tlumočení je ústní převod ústního projevu z jazyka výchozího do jazyka cílového při zachování invariantu informace (prováděný obvykle odborníkem – tlumočnickem.)“

Nehledě na odlišnou kategorizaci se oba shodují na tom, že jde o dvě různé disciplíny s odlišnými nároky na výkon. „Rozdíly mezi překladatelským a tlumočnickým procesem jsou dosti značné a překlad a tlumočení jsou dvě činnosti vzájemně rozdílné. (Čeňková 1980, 37-38). I přes tuto skutečnost však Čeňková potvrdila, že model simultánního tlumočení lze s jistými modifikacemi aplikovat i na proces překladu.²⁷ (Čeňková 1980, 92-93)

4.2 Rozdíly a odlišné nároky na výkon

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na rozdíly a společné znaky profese překladatele a tlumočnicka a dokončit tak ucelený přehled obou profesí. Pro lepší přehlednost byly základní oblasti rozdílů rozděleny do deseti bodů, je nutné však podotknout, že toto rozdělení je pouze orientační a všechny kategorie se vzájemně ovlivňují a překrývají.

1. Vnímání výchozího textu

První a poměrně značný rozdíl je znatelný již při vnímání výchozího textu, sdělení. Jak již bylo zmíněno, překladatel čte psaný text ve výchozím jazyce a do cílového jazyka jej reprodukuje v psané formě, která je statická a nemění se. Tlumočnick (kromě tlumočení z listu) poslouchá dynamické mluvené sdělení, které do cílového jazyka převádí ústně. Nida také poukazuje na fakt, že v mluvené komunikaci posluchač může ve skutečnosti kódovat vlastní sdělení, o kterém předpokládá, že je více či méně paralelní s tím, co říká

²⁷ Schematické srovnání jednotlivých fází překladatelského a tlumočnického procesu.(Čeňková 1980, 92-93)

Tlumočnický proces	Překladatelský proces
1. dekodování (sémantická, gramatická i pragmatická analýza)	1. porozumění originálu
2. zpracování přijaté informace	2. rekonstrukce obsahu originálu
3. kódování (syntéza)	3. výběr výrazových prostředků a konečná úprava překladu

řečník. Písemná forma komunikace tedy nemá na příjemce tak bezprostřední efekt, protože se na vytváření sdělení aktivně ani zprostředkovaně nepodílí.²⁸ (Nida 1964, 123)

2. Proces porozumění

Jak však zdůrazňuje Harris, komunikační rozdíl nespočívá pouze v otázce psaného a mluveného projevu, ale především ve způsobu průběhu porozumění a pochopení sdělení.²⁹ Tlumočnick slyší sdělení řečníka pouze jednou, a zvláště při ST je z důvodu značné časové tísně možnost zopakování či dodatečného vysvětlení téměř nemožná. Jestliže tlumočnick sdělení řečníka nezachytil či mu nerozuměl, je na jeho vlastním uvážení, zda informaci považuje za natolik důležitou a zásadní, že přizná svoji chybu a posluchačům se omluví, nebo zda se pokusí situaci zachránit tak, že „vyplní mezeru“ něčím nekonkrétním, obecným nebo zopakuje jinými slovy to, co již bylo řečeno a bude doufat, že řečník tuto informaci zopakuje nebo se k ní vrátí později. (Herbert 1952, 12)

Překladatel má oproti tomu nespornou výhodu v tom, že může výchozí text číst znova a znova klidně celé hodiny, dokud neuváží, že všemu perfektně rozumí. Svoji práci může odložit, načerpat síly a poté se k ní znovu vrátit. Má k dispozici slovníky, terminologické databáze, paralelní texty, může VT konzultovat s odborníky. Tato fáze překladatelského procesu by nicméně neměla být nijak podceňována či zlehčována, protože jak již bylo řečeno, správné porozumění textu hraje v kvalitě výsledného překladu zásadní roli. Důležitým aspektem je také fakt, že překladatel text vždy vnímá jako celek a má možnost jej zasadit do širšího kontextu a perspektivy. Tlumočnick naopak nikdy přesně nemůže určit, jakým směrem se bude projev řečníka ubírat. Proto je velmi důležité, aby měl velmi dobrý všeobecný přehled a rychle se uměl přizpůsobit každé situaci.

²⁸ “Nida points out that in oral communication the hearer may actually be encoding a message of his own which he presumes to be more or less parallel to what the speaker is saying. Thus written communication often produces a less immediate effect upon the receptor, since he does not actively or vicariously participate in the formation on the message.”

²⁹ “As Harris himself point out the communicative difference between the two modes is not just a matter of oral vs written language. The difference begins with the process of comprehension.” (Teaching Translation and Interpreting, edited by Dollerup C. and Loddegaard A. 1992, 196)

3. Možnosti opravy

Překladatel může svůj text měnit a upravovat podle libosti prakticky neomezeně, a to až do té doby, dokud není s výsledkem své práce úplně spokojen. Jediným kritériem, které musí dodržet, je stanovený termín odevzdání. Oproti tomu možnosti tlumočnicka na dodatečné opravy či reformulaci (zvláště při ST) jsou z důvodu časové tísně velmi omezené. Čeňková uvádí, že „v zásadě by mělo platit, že tlumočnick se opravuje pouze tehdy, dojde-li k absolutnímu posunu významu vyjadřované myšlenky.“ (Čeňková 1980, 114) a doporučuje využívání strategie zpětné korektury. Co více, výsledný překlad je před konečnou publikací revidován a opraven korektorem. Tlumočnick však nemá k dispozici žádného editora, který by sloužil jako „filtr“ mezi tlumočnickem a posluchačem a sdělení musí správně předat v „první verzi.“³⁰

4. Časové a prostorové podmínky

Tlumočnick tlumočí projev vždy v reálném čase a prostoru, tady a teď, zatímco překladatel se ve své praxi může setkat i s texty, pocházejícími z dob a kultur dávno minulých, které je nutné šikovně zasadit do dobového a kulturního kontextu. Značná část rozdílů v překladatelském a tlumočnickém procesu pramení právě z časové tísně, se kterou se musí tlumočnick vypořádat. Čeňková ve své rigorózní práci potvrdila, že projev čtený určitou rychlostí se stává nepřetlumočitelným. Dodává také, že „faktor rychlosti projevu v jazyce cílovém je překladateli naprosto cizí, tlumočnick je naopak do značné míry na něm závislý.“ (Čeňková 1980, 155)

5. Počet příjemců

Liší se také počet příjemců cílového sdělení. Zatímco publikum tlumočnicka je omezeno kapacitou sálu a přítomným okamžikem (pomineme-li videozáznamy), čtenářské publikum překladatelova díla není z hlediska kapacity, času ani prostoru nijak omezeno. Překlad si

³⁰ “Translation can be drafted, revised, criticized and edited before publication but the interpreter must get his version right first time, there is no editor to act as a filter between him and his listener.” (Teaching Translation and Interpreting, edited by Dollerup C. and Loddegaard A. 1992, 201)

znovu mohou přečíst různé generace čtenářů na jakémkoli místě v nezměněné podobě. S tím úzce souvisí i otázka reprodukce. „Překlady jsou často šířeny tiskem ve velkých nákladech a tlumočení je určeno zpravidla pro jednorázový poslech.“ (Hrdinová, Vilímek a kol. 2008,15)

6. Způsob přípravy a pracovní výkon

Způsob přípravy překladatele je spíše průběžný, potřebné informace totiž může bez problémů dohledat během své práce. Příprava tlumočnicka probíhá vždy spíše nárazově několik dnů před konferencí (v závislosti na době poskytnutí materiálů.)

Čeňková ve své rigorózní práci srovnává průměrný denní pracovní výkon překladatele a kabinového tlumočnicka. Stanovíme-li průměrnou délku konference či zasedání přibližně na 6 hodin, pak jeden tlumočnick přetlumočí v průměru 2 hodiny (předpokládá, že v kabině jsou 2 tlumočnicki, kteří se střídají). Za tuto dobu vysloví až 20 000 slov (týká se francouzštiny). Průměrný denní výkon překladatele je stanoven na 6 až 8 normostran, což je přibližně 2 000 - 3 000 slov. Z toho vyplývá, že tlumočnick vysloví za den dvakrát více slov, než překladatel napíše a jelikož tuto normu zvládne za pouhé dvě hodiny, pracuje asi 30 krát rychleji.³¹ (Čeňková 1980, 108-109)

7. Pracovní prostředí

Pracovní prostředí překladatele a tlumočnicka se také značně liší. Překladatelé většinou pracují z pohodlí domova na svém počítači, jejich pracovní doba je stanovena především termínem pro odevzdání zakázky. Jelikož u počítače stráví značné množství času, měli by dbát na dobrou ergonomii pracovního prostředí – kvalitní pracovní židle, správný sklon monitoru apod. Pracovní prostředí tlumočnicka je mnohem dynamičtější, různorodé, neustále se mění, zahrnuje většinou nutnost cestování. Tlumočnick vždy vystupuje před jiným publikem, potkává mnoho lidí, a proto zpravidla patří k lidem otevřeným, komunikativním, dynamickým a vnímavým. To jsou vlastnosti, které charakterizují extroverta. Překladatel při své práci nepřichází do kontaktu s tolika lidmi a pracuje spíše o

³¹ Dodává, že tento závěr nevnímá mechanicky a uvědomuje si časový rozdíl mezi psanou a mluvenou formou jazyka.

samotě. To však neznamená, že musí být nutně introvert, temperament pouze v jeho povolání nehraje důležitou roli.

8. Způsob prezentace cílového sdělení

Nolan uvádí, že činnost překladatele se více podobá činnosti spisovatele, zatímco výkon tlumočnicka je spíše přirovnáván k výkonu herce.³² (Nolan, 2005, 3) Způsob prezentace cílového sdělení tedy vyžaduje v obou disciplínách rozdílné dovednosti. U tlumočnicka je nutný dobrý mluvený projev bez řečových vad, dobrá artikulace a základy rétoriky. Překladatel naopak musí ovládat práci na počítači, grafické úpravy, formátování textu, problematiku lokalizace, práci v online rozhraní apod.

9. Nároky na přesnost

Překladatel spoléhá především na pečlivou rešerši pomocných materiálů a slovníků a usiluje o co možná nejvěrnější a čtivý překlad. Tlumočnick je odkázán především na schopnost okamžitě předat hlavní podstatu sdělení cílovému publiku.³³ (Nolan 2005, 3). Podobný názor má také Harris, který říká, že v KT tlumočnick může výrazy do značné míry reorganizovat, s cílem učinit sdělení pro cílové publikum srozumitelnější, a to v takovém rozsahu, jaký je pro předání hlavní myšlenky cílovým posluchačům nezbytný.³⁴ (Harris 1981, 156) U překladu jsou však požadavky na celkovou formu textu i užitou terminologii mnohem vyšší, než při tlumočení. K této problematice se vyjadřuje také Levý, který říká, že „tlumočnickovi jde o to, vytvořit si rychle použitelné šablony, literárnímu překladateli

³² “The translator’s activity is more like that of a writer, while the interpreter’s performance is more like that of an actor.”

³³ “The translator relies mainly on thorough research with background materials and dictionaries in order to produce the most accurate and readable written translation possible. The interpreter relies mainly on the ability to get the gist of the message across to the target audience on the spot.” (Nolan 2005,3)

³⁴ “In consecutive interpretation the interpreter can, to a larger extent reorganize the terms of a statement in a way that will make its message more immediately comprehensible to his audience. He can take as much liberty with the original as is necessary in order to convey to his audience the meaning.” (Harris 1981, 156)

naproti tomu o ekvivalenty, které by měly co možná nejvíce společných jmenovatelů s předlohou.“ (Levý 1963/2012, 26)

10. Délka cílového sdělení

Rozdílná délka cílového sdělení je opět spojena s psaným a mluveným módem projevu. Mluvená řeč je fragmentovaná, dynamická, méně systematická, objevují se zde repetice a značná míra redundancí. Psaný projev je naopak zhuštěný, gramaticky i syntakticky náročnější a systematicky strukturovaný. Herbert proto uvádí, že přetlumočené sdělení je obvykle kratší než sdělení originální, a naopak, Nida uvádí, že v překladu je text v cílovém jazyce obvykle o něco delší než text v jazyce zdrojovém.³⁵ Tlumočník se zaměřuje na jádro a hlavní myšlenku sdělení, v rámci časové tísně eliminuje redundance a řídí se principem ekonomie, což znamená, že může dojít k výpustce detailů, které nejsou pro převedení hlavního významu zásadní. Pro překladatele by však taková oběť znamenala klatbu.³⁶

4.3 *Shrnutí*

„Překlad i tlumočení jsou činnosti, jejichž náplní je zprostředkování dorozumění mezi účastníky komunikace, kteří používají různé jazyky.“ (Hrdinová, Vilímek a kol. 2008, 14) Perfektní zvládnutí jazyka je tedy bezesporu nutným, zdaleka ne však jediným předpokladem k výkonu těchto profesí. Jednotlivé fáze procesu překladu a tlumočení jsou odlišné a přímo závislé na postupech, které překladatel a tlumočník při své práci používají. Oba však mají stejný cíl. „Překladatele a tlumočníka (kabinového) spojuje zejména poslední fáze procesu, a to snaha o vytvoření funkčně adekvátního převodu.“ (Čeňková 1980, 53) Funkční ekvivalenty považuje Čeňková pro komunikaci mezi dvěma jazyky (tj. překlad a převodu vůbec) za nezbytné. Dodává pouze, že u tlumočení je nutné rozlišit, kdy

³⁵“Jean Herbert points out that the rendering of a speech is usually shorter than the original, conversely Nida says, that in translation the target language text tends to be a little longer than the source language text.” (Teaching Translation and Interpreting, edited by Dollerup C. and Loddegaard A. 1992, 200)

³⁶ “Such sacrifice of detail would be anathema for translators.” (Harris 1981, 157)

a do jaké míry je možné ekvivalenci zachovat. „Slevit můžeme z ekvivalence přednesové, stylistické, případně i gramatické, nikdy však z ekvivalence obsahové. (Čeňková 1980, 45). Z poznatků Harrise vyplývá, že tlumočení od překladu zcela jasně odlišuje především samotný fakt, že tolik diskutované téma doslovnosti a volnosti překladu na poli tlumočení vlastně vůbec neexistuje. Odpoutání se od textu je totiž považováno nejenom za přípustné a ve skutečnosti vlastně chtěné, mnoho vědců jej dokonce považuje za zásadní.³⁷

Čeňková nicméně v závěru své rigorózní práce potvrdila, že jak překladatelská řešení (změny slovosledu, transpozice, modulace) tak tlumočnická řešení (časový posuv, prognózování zpětná korektura, princip ekonomie) vedla k dosažení funkčně adekvátního převodu a shoduje se tak s tvrzením Harrise, který uvádí, že v konečném důsledku má překlad a tlumočení mnoho společného, existují zde pouze dva způsoby toho, co je v podstatě jedna a ta samá operace.³⁸ (Harris 1981, 154)

³⁷ „Getting away from the text is not only considered permissible and in fact desirable, but it is considered to be an essential pre-requisite by many scholars.“ (Teaching Translation and Interpreting, edited by Dollerup C. and Loddegaard A. 1992, 201)

³⁸ “We had better admit at the outset that translating and interpreting have much in common. When all is said and done, they are but 2 modes of what is essentially one operation: A process by which a spoken or written utterance takes place in one language which is intended and presumed to convey the same meaning as a previously existing utterance in another language.” (Harris 1981, 154)

5 Praktická část

Cílem výzkumu a praktické části mé práce je přehledně prezentovat subjektivní vnímání rozdílů a společných rysů profese překladatele a tlumočnicka členy organizací JTP a ASKOT a jejich reakce na výzkumnou otázku. Dotazníkového šetření, které probíhalo od 5.12.2014 do 2.2.2015, se zúčastnilo celkem 77 respondentů. Dotazník byl vytvořen pomocí aplikace Google disk a rozeslán ve formě online formuláře. Respondenti byli rozdělení podle pohlaví a délky působení v oboru, byli také požádáni o údaj o dosaženém vzdělání. Toto rozdělení však mělo především identifikační charakter a v samostatném výzkumu jej dále nijak nezohledňuji. Odpovídali celkem na 12 otázek. Odpovědi na jednotlivé otázky byly analyzovány a přehledně prezentovány pomocí grafů. U otevřených otázek byly odpovědi, relevantní k hypotéze, odsazeny a uvedeny v původní podobě, v jaké jsou zaznamenány v dotazníku. Odpovědi, které se často opakovaly, byly sloučeny, ty, které neměly žádnou výpovědní hodnotu (nevím, bez komentáře apod.) v práci necitují. Všechny odpovědi respondentů jsou k dispozici na přiloženém CD.

5.1 Hypotéza výzkumu

Hypotézou mého výzkumu je tvrzení, že profesionální tlumočnick může být zároveň schopným překladatelem, ale profesionální překladatel schopným tlumočnickem ne. Touto hypotézou reaguji na tvrzení Hrdinové, Vilímka a kol., které říká že:

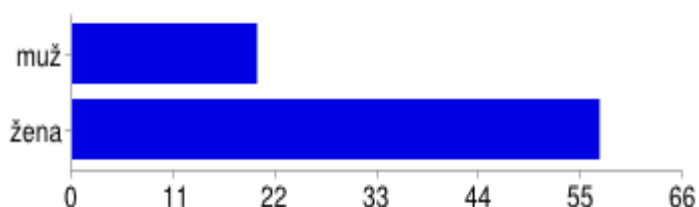
„Osobnostní rysy typické pro výtečné představitele obou příbuzných profesí jsou natolik odlišné, že se i v odborné literatuře často konfrontuje tvrzení, že neexistuje špičkový tlumočnick, který by byl současně i špičkovým překladatelem a skvělý překladatel nebývá výtečným tlumočnickem.“ (Hrdinová, Vilímek a kol. 2008, 15)

Tuto hypotézu ověřuji dotazníkovým šetřením, jehož cílem je zjistit, jak překladatelé a tlumočnicki vnímají rozdíly a společné rysy profese překladatele a tlumočnicka, jaké aspekty považují za nejtěžší, kterou z profesí upřednostňují, jak hodnotí jejich náročnost a s jakými problémy, spojenými s jejich výkonem, se nejčastěji setkávají.

5.2 Rozdělení účastníků výzkumu

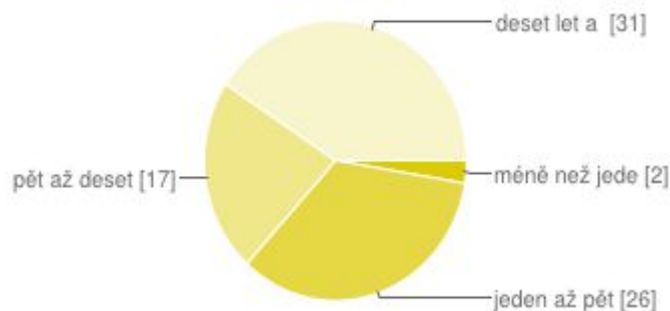
a. Podle pohlaví

muži	20	26 %
ženy	57	74 %

b. podle délky působení v oboru

méně než jeden rok	2	3 %
jeden až pět let	26	34 %
pět až deset let	17	22 %
deset let a více	32	40 %

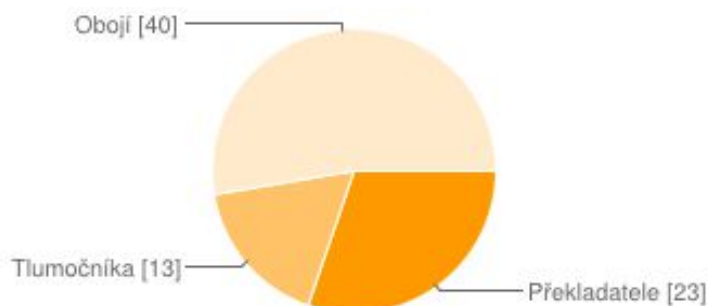

Výsledky rozdělení účastníků podle pohlaví jasně poukazují na značnou feminizaci obou profesí. Ženy tvořily celých 74 % všech respondentů, muži pouze 26 %. Více než polovina všech respondentů uvedla, že v oblasti překladu či tlumočení působí pět a více let, či deset a více let, čímž byla zajištěna poměrně vysoká výpovědní hodnota jejich odpovědí. Naprostá většina dotazovaných měla vysokoškolské vzdělání, a to buď přímo v oboru translologie (převážně absolventi ÚTR UK v Praze), nebo jinak odborně zaměřené vzdělání (nejčastěji ekonomika, filologie, práva, strojírenství, pedagogika a mezikulturní studia). Složení účastníků bylo velice rozličné i z jazykového hlediska. Kromě angličtiny byla zastoupena také francouzština, ruština, němčina, italština, španělština, portugalská; objevily se zde ale také méně tradiční jazyky jako je finština (1 respondentka), japonština (1 respondent) a ukrajinština (1 respondentka).

6 Zpracování odpovědí z dotazníku

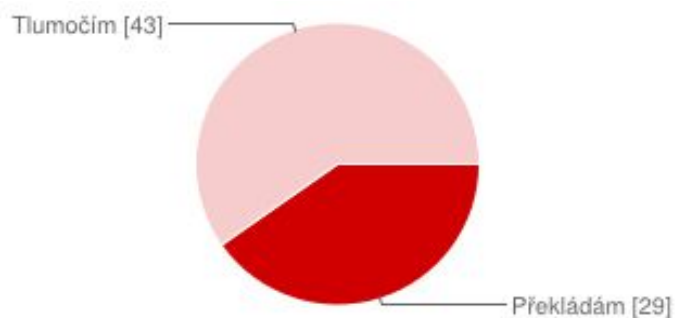
6.1 Považuji se za tlumočníka/překladaatele/obojí

Překladaatele	23	30 %
Tlumočníka	13	17 %
Obojí	40	52 %
Neodpovědělo	1	0%

6.1.1 Osobně raději

Překládám	29	38 %
Tlumočím	43	56 %
Neodpovědělo	5	4 %

52 % všech respondentů odpovědělo, že se považuje jak za překladaatele, tak za tlumočníka.

„Rád robím aj jedno aj druhé, lebo to vnáša pestrosť do práce.“

„Mám ráda obojí, překlad, když se nechci stresovat, tlumočení, když potřebuji trochu adrenalinu.“

„Jsem tlumočnice - překladaatelka a za svou práci si v obou "disciplínách" 100% stojím.“

Více jak polovina dotazovaných (56 %) však dává přednost raději tlumočení. Svoje rozhodnutí zdůvodnili především rozmanitostí a různorodostí práce a pracovního prostředí, menší časovou náročností a lepším finančním ohodnocením. Hlavním důvodem byla bezesporu také možnost přímého kontaktu s lidmi, interakce s kolegy a navazování nových a zajímavých kontaktů.

„Tlumočnick se dostane na zajímavé akce, setkává se s různými (taktéž zpravidla zajímavými) lidmi. Při překladu se člověk obecně do kontaktu nedostane.“

Tlumočení tito respondenti považují za dynamičtější, zábavnější a pestřejší práci, která rychle ubíhá. Uvedli také, že si užívají funkci bezprostředního zprostředkovatele porozumění a pociťují pocit vlastní užitečnosti a důležitosti. Stres a adrenalin spojený s tlumočením vnímají převážně jako pozitivní a do jisté míry si jej užívají. Rádi se také učí novým věcem a poznávají nové lidi.

„Baví mě, že v tlumočení musím neustále řešit nové situace a rychle se rozhodnout pro řešení, které bude zároveň definitivní.“

Ti respondenti, kteří dávají přednost překladu před tlumočením, své rozhodnutí zdůvodnili nejčastěji podstatně menší mírou stresu a možností pracovat z pohodlí domova. Celkově do této skupiny patřili lidé, kteří neradi vystupují na veřejnosti a dávají přednost práci v klidu a o samotě.

„Mám ráda, když si můžu svoji práci pořádně promyslet, k čemuž tlumočení moc nedává prostor - raději pracuji sama, než před lidmi/s lidmi.“

Na překladu tito respondenti oceňují zejména možnost dohledání termínů a souvislostí, používání slovníků, možnost opětovného navrácení se k textu a odvedení stoprocentního výsledku, který je hmatatelný a trvalý. Nejednou byla jako důvod pro upřednostnění překladu uváděna také špatná paměť. Dále respondenti preferovali vlastní tempo a rytmus práce, dostatek času na pochopení textu se všemi detaily a odvedení precizního výsledku.

„Práce je to pomalejší a jde více do hloubky, což mi vyhovuje.“

6.2 Na překládání považují za nejtěžší

Pro lepší přehlednost byly odpovědi respondentů na tuto otázku shrnuty a rozčleněny do několika následujících tematických celků.

- Čas strávený u počítače

Překladaelé se shodli na tom, že za jeden z nejtěžších aspektů své práce považují vydržet sedět dlouhé hodiny u počítače a udržet přitom dostatečnou motivaci a koncentraci, a to i při méně záživných a dlouhých projektech. Někteří z překladaelů si také stěžovali na jednotvárnost a monotónnost práce, značnou časovou náročnost a s tím spojené bolesti zad a očí. Někteří respondenti také uvedli, že se při své práci cítí osamělí a postrádají kontakt s lidmi.

- Dodržování termínů

Dodržování stanovených termínů a čas, který má překladael na kompletaci zakázky byl také velice často zmiňovaným problémem. Z důvodu pozdního zadání mají překladaelé na svůj překlad často málo času a jsou vystaveni značnému tlaku. Na základě toho patrně také někteří překladaelé uvedli, že za nejtěžší považují umět si práci správně rozdělit a naplánovat.

- Odborná terminologie

Vysoká odbornost jazyka, pracné a zdlouhavé dohledávání a ověřování přesných termínů patřilo mezi nejčastěji uváděné odpovědi. Za nezbytný a zároveň nejtěžší aspekt své práce někteří překladaelé považují také nutnost úplné orientace v daném oboru a s tím související potřebu neustálého sebevzdělávání v nejrůznějších oborech lidské činnosti. Několikrát bylo také uvedeno, že je terminologie špatně dostupná a je velmi obtížné ji dohledat.

„Odborné pojmy, pro které v cílovém jazyce neexistuje ekvivalent (zejména právní texty.)“

„Vyhledávání terminologie, v kombinaci ITA-CES je velice málo slovníků a terminologických zdrojů.“

- Osobnostní nároky

Co se osobnostních nároků týče, tak mezi zásadní, ale zároveň také nejnáročnější vlastnosti, které by měl každý překladatel mít, považují respondenti sebedisciplínu, píli, trpělivost, přesnost, cit pro detail, preciznost, vytrvalost, výdrž, vůli každý pojem přesně ověřit a umění udržet si i při delších textech motivaci, dostatečný odstup, „*zůstat kreativní a kritický*“. Někteří překladatelé považují za nejtěžší aspekt překladatelského procesu provádění korektury vlastních překladů.

- Nejednoznačnost

Do této kategorie patří nejen dvojsmyslnost některých textů, ale také nedostatek kontextu, nedostatek informací o účelu textu a záměru autora, myšlenkové zkratky, nespisovný jazyk a celkově špatná kvalita výchozího textu.

„Výchozí text plný chyb, problém věcných chyb (záměny zhotovitel - objednatel, nájemce - pronajímatel, rozdíl v částce a částce slovy).“

- Stanovení oboustranně přijatelné ceny

Otázka ceny překladu a značná nespokojenost překladatelů s jejich finančním ohodnocením byla velmi často zmiňována, a to v rámci celého průzkumu. Pro mnohé respondenty bylo právě nedostatečné finanční ohodnocení důvodem, proč dali přednost raději tlumočení. Celkově překladatelé považují za obtížné domluvit se s klienty na oboustranně výhodné ceně, zvláště pak při značném tlaku na snížení sazeb ze strany překladatelských agentur.

„Udělat zakázku rychle a přitom kvalitně a zároveň tak, aby to člověka úplně nevyčerpalo a neodradilo od dalšího překládání. Získání dobrých (dobře placených) zakázek.“

- Pochopení záměru autora a stylistická stránka textu

Co se jazykové stránky překladu týče, uváděli překladatelé jako neproblematičtější oblast stylistiky, umění odpoutat se od zdrojového textu, udržet správný slovosled a přirozený styl jazyka, který správně vyjadřuje smysl a záměr autora. Dále byl také zmiňován překlad kulturně či situačně specifických prvků, výrazů a idiomů a výběr nejužitečnějšího ekvivalentu.

„Dosáhnout přesné jazykové formulace, se kterou bych byla dostatečně spokojena.“

„Vytvořit text, který zní v cílovém jazyce zcela přirozeně a přitom věrně odráží originál.“

6.3 Na tlumočení považují za nejtěžší:

Podobně jako u odpovědí překladatelů byly i odpovědi tlumočnicků na tuto otázku rozčleněny do několika hlavních kategorií.

- Nutnost okamžité reakce a nalezení správného termínu

Mezi odpověďmi tlumočnicků byla nejvíce zmiňována schopnost *„okamžitě najít ta správná slova.“* Bylo uvedeno ale také mnoho dalších aspektů, jako například minimální čas k rozmyšlení a vytvoření formulace, umění poradit si s výpadky paměti a v rychlosti najít v aktivní slovní zásobě potřebné slovo nebo jej alespoň umět pohotově opsat, nutnost rychle a přesně reagovat, schopnost improvizace, okamžitého rozhodování, pohotovost a převedení úplné informace, která zní v cílovém jazyce přirozeně.

- Neutralita

Tlumočníci zmínili také argumenty, které narážely na nutnost naprosté nestrannosti a neutrality názoru tlumočnicka. Byla zmíněna také otázka míry pozornosti, která by měla být tlumočnickovi věnována.

„Zachovat neutralitu a nekomentovat názory řečníků.“

„Pomoci řečníkovi zaujmout a ne zaujmout sama.“

- Řečník a prostředí

Odpovědi tlumočnicků naznačují, že polovinou úspěchu je dobrý řečník, který umí s tlumočnickem spolupracovat. Uváděli však, že jenom *„málo lidí umí mluvit pro tlumočnický.“* Za jeden z největších problémů považují nepřiměřeně rychlé tempo řečníka, dále pak nelogické, nesouvislé či čtené projevy, špatnou, nezřetelnou výslovnost řečníka a nutnost přizpůsobení se různým typům řečníků a jejich mluvenému projevu. Několikrát byla zmiňována i otázka akustiky a spolupráce s klienty.

„Špatně se tlumočí Japonci, Korejci a Italové, slyšet v náročných akustických podmínkách.“

„Spolupráci s lidmi, kteří jsou arogantní, zakomplexovaní, hloupí, špatně vyslovují a svádějí všechny své nedostatky na tlumočnicka.“

- Paměť a soustředění

Někteří tlumočníci uváděli, že za nejtěžší považují zapamatovat si dlouhé úseky projevu k přetlumočení a správné zachycení jmen, číselných údajů a jednotek. Za obtížné považují také dlouhodobé udržení pozornosti, a to i při úsecích, které tlumočí druhý tlumočnick. Dále pak nutnost stoprocentní koncentrace a rovnoměrného rozdělení pozornosti mezi několik činností najednou, nutnost absolutního nasazení, okamžitého a trvale soustředěného výkonu.

- Stres

Stres a jeho zvládání je neodmyslitelnou součástí práce tlumočnicka. Zvládání stresu, práce v časové tísní, následná únava a vyčerpání se tedy mezi náročnými aspekty tlumočnické profese vyskytovaly velmi často. Někteří respondenti považují za velice stresující tlumočení na kameru, trému při veřejném tlumočení, nepředvídatelnost a nemožnost odhadnout vývoj situace. Stresující a vyčerpávající je pro některé tlumočnicky také dojíždění na místo výkonu práce a časté cestování.

„Čelit únavě a naučit se zvládat vysoce stresové situace a umět zachovat klid.“

„Člověk nikdy neví, do čeho jde.“

Jedna respondentka uvedla také *„nutnost se tvářit sebejistě, i když si nejsem úplně jistá.“*

- Zodpovědnost

Tlumočnicki jsou si plně vědomi zodpovědnosti, kterou na sebe během svého povolání berou. Za svá slova jsou okamžitě a přímo odpovědní. Za složitě považují také zajistit si adekvátní pracovní podmínky, vysvětlit klientům, co všechno ke své práci potřebují a umět zkoordinovat tlumočnickou situaci tak, aby tlumočení proběhlo úspěšně. Někteří tlumočnicki uvedli také umění vybrat i z méně záživného projevu všechny důležité a potřebné informace a správně je sdělit druhé straně.

„Překladatel má čas si vše promyslet a ověřit, tlumočník se vlastně předem zavazuje, že zvládne zprostředkovat třeba i technicky detailní popisy ze zcela cizího oboru.“

„Přimět řečníky, aby mluvili vaším směrem.“

- Příprava a poskytování materiálů a terminologie

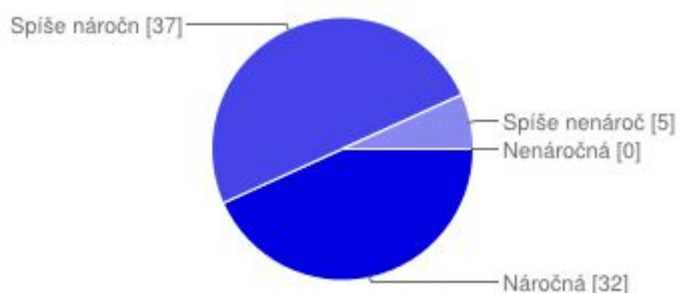
Z odpovědí respondentů vyplývá, že velmi těžké je také vysvětlit klientům důležitost spolupráce a zaslání materiálů pro přípravu s dostatečným časovým předstihem. Stěžovali si také na úplnou absenci, či pozdní zasílání materiálů. Za obtížnou, ale zároveň nezbytnou součást své práce považují také nutnost pečlivé přípravy, schopnost krátkodobého a rychlého osvojení si rozsáhlé odborné terminologie. Nastudování dané problematiky a orientaci v oboru považují za klíčovou podmínku k úspěšnosti. Jedna respondentka také uvedla, že za nejobtížnější faktor považuje smíření se s aproximací a nedokonalostí.

„Vše na poslední chvíli.“

„Tlumočení se týká mnoha oborů a je třeba se vždy pečlivě připravit, to znamená nastudovat terminologii.“

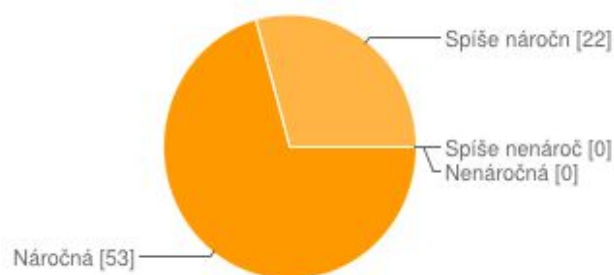
6.4 Překladatelská profese je dle mého názoru

Náročná	32	42 %
Spíše náročná	37	48 %
Spíše nenáročná	5	6 %
Nenáročná	0	0 %
Neodpovědělo	3	2 %

6.5 Tlumočnická profese je dle mého názoru

Náročná	53	69 %
Spíše náročná	22	29 %
Spíše nenáročná	0	0 %
Nenáročná	0	0 %
Neodpovědělo	2	1 %

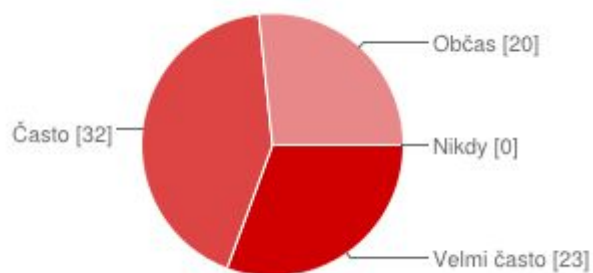

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že za náročnější považují profesi tlumočnickou. Jako náročnou ji hodnotilo celých 69 % respondentů. 29 % respondentů pak jako spíše náročnou. Za spíše nenáročnou či nenáročnou ji nepovažoval žádný respondent.

Překladatelská profese byla hodnocena zhruba stejným počtem respondentů jako spíše náročná 48 %, či náročná 42 %. Jako spíše nenáročnou ji hodnotilo pouze 6 % dotazovaných. Ani jednu z profesí respondenti nepovažují za nenáročnou.

6.6 Jak často se setkáváte s neznalostí vaší profese a problémy s tím spojené?

Velmi často	23	30 %
Často	32	42 %
Občas	20	26 %
Nikdy	0	0 %
Neodpovědělo	2	1 %

72 % respondentů uvedlo, že se s problémy, které vyplývají převážně z neznalosti a nedostatečné informovanosti veřejnosti a klientů o tom, co práce tlumočnická a překladatelská

obnáší, setkávají často, či velmi často. Z jejich odpovědí je také evidentní, že veřejnost opravdu neshledává mezi překladem a tlumočením žádný rozdíl a libovolně profese zaměňuje. Na základě odpovědí respondentů bylo zjištěno, že bez ohledu na jejich skutečné zaměření, je neodborná veřejnost běžně nazývá překladateli.

„Já se živím tlumočením, ale málokdy mne uvedou jinak, než že "to je náš překladatel."

„(...) nikdo nepoužívá slovo "tlumočení"

Tuto neschopnost veřejnosti i některých klientů zjistit si, o jaké služby tedy vlastně mají zájem, uvedli překladatelé a tlumočníci jako jeden z problémů, se kterým se velmi často setkávají. To je patrně také důvodem, proč se na většině webových stránek překladatelských a tlumočnických agentur a společností poskytovatelé jazykových služeb snaží poskytnout zákazníkům vždy alespoň stručnou charakteristiku překladatelských služeb, různých druhů tlumočení, poradit s výběrem nejvhodnější varianty a také zákazníka informovat o tom, co je třeba zajistit předem, co přesně má očekávat a předcházet tak případným nedorozuměním. Respondenti také uvedli, že většina klientů nechápe nezbytnost předchozí přípravy, nutnost zaslání materiálů (pokud možno s dostatečným časovým předstihem), poskytnutí kontextu či ustálené terminologie.

„Nepochopení nutnosti přípravy a znalosti kontextu, neochota při žádosti o terminologickou podporu či spolupráci (platí pro překlad i tlumočení).“

„Nejčastěji se nerozlišuje tlumočnick/překladatel a není představa o tom, co tlum./překl. ke své práci potřebuje a že je i v zájmu klienta mu to, co žádá dát.“

„Lidé neznají rozdíl mezi překladem a tlumočením, nedokáží si vůbec představit, co profese obnáší (např. že velkou část času strávím přípravou a že musím všemu dokonale rozumět, nestačí jen umět jazyk).“

Celkově z odpovědí respondentů vyplývá, že jsou značně nespokojeni s tím, jak jsou veřejností a svým okolím vnímáni. Mezi nejčastěji uváděné argumenty patřilo zlehčování profese, zkreslené představy o její náročnosti („přece stačí umět anglicky“) a neschopnost dostatečně ocenit jejich práci, a to jak finančně, tak z hlediska kvality. Klienti většinou vnímají profesi překladatele či tlumočnicka jako nenáročnou, a tudíž jim výše adekvátní odměny přijde přemrštěná a nadstandardní.

„Lidé obecně nemají pojem o tom, kolik překlady/tlumočení běžně stojí a mají pocit, že to je práce velmi nenáročná a lehká (Však ty umíš anglicky, to máš hned hotové.) Nechápu, proč tento obor vlastně studujeme.“

„Občas lidé ztotožňují tlumočnický s průvodci turistů.“

„Kdo potřebuje překladatele či tlumočnicka je neschopen ocenit, ba poznat kvalitu.“

„Překladatel jen přepíše text“ a „tlumočnick jenom mluví, takže vydrží hodiny a nepotřebuje přestávky nebo střídání.“

Překladatelům nejvíce vadila nedocenenost jejich práce, nedostatečné finanční ohodnocení, zkrácené představy klientů o objemech textů zpracovatelných v daném čase, neposkytování kontextu, neznalost formátů a problematiky lokalizace.

„Lidé mají představu, že překlad jedné normostrany trvá 10 min apod. Často si neuvědomují, že dobrý překlad není ten, který je doslovný.“

„Někdy se mi zdá, že úředníci nedokáží pochopit, jaké to je nebýt placený od hodiny a muset počítat s neplacenými nutnými úkony, jakými jsou administrativa, různé pochůzky a školení. To se týká "soudních" překladů.“

Tlumočníci se musí potýkat nejčastěji s nezajištěním potřebných podmínek k výkonu své práce a nepochopením nutnosti poskytnout potřebné materiály s dostatečným časovým předstihem. Dále byla také často zmiňována nezkušenost či bezohlednost řečníků, kteří na tlumočnicka neberou ohled, a to zvláště co se týče rychlosti či špatného segmentování projevu. Velmi často byla také uváděna neochota pochopit fakt, že i pro kratší akce jsou většinou zapotřebí dva tlumočníci.

„Nejsou zajištěny podmínky pro tlumočení, zákazníci neposkytují podklady a neuvědomují si, že to má vliv na výsledek práce, předpokládají, že to tlumočnick musí zvládnout bez přípravy.“

„Naprosté nepochopení potřeby materiálů na tlumočení v co možná největším předstihu.“

„Klienti občas nechápou, proč jsou v kabině třeba 2 tlumočníci i na kratší akce. Nepovažují tlumočení za náročnou činnost.“

Zmiňována byla také mylná představa veřejnosti, že jediným předpokladem k výkonu profese je znalost cizího jazyka a předpoklad, že všechny jazyky fungují na stejném principu, z čehož je usuzováno, že tlumočnick jako profesionální poskytovatel jazykových služeb, musí bez přípravy znát a ovládat veškerou terminologii.

„Lidé, kteří nejsou z oboru a nikdy se s překladem a tlumočením v praxi nesečkali, se domnívají, že překladatel-tlumočník je jakýsi chodící slovník a že drží všechny výrazy neustále v paměti.“

Podobně jako překladatelé jsou i tlumočníci nespokojeni se svým finančním ohodnocením a způsobem odměňování za práci.

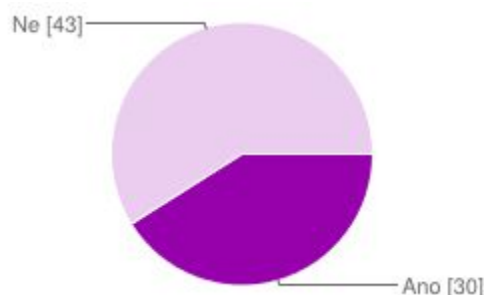
„Podceňování náročnosti profese a s tím spojená představa o odměňování (už jsem slyšela argument přece nebudu platit za tlumočení tolik jako za soukromou hodinu jazyka...)“

„Zákazník nedokáže pochopit, že chtít kalkulaci na 5,5h tlumočení je absurdní a odmítá přijmout úzus půldnů jako základních tlumočnických jednotek.“

Nicméně jeden respondent uvedl, že žádné problémy a nedorozumění již řešit nemusí, jelikož dlouhodobě spolupracuje se svými stálými klienty, kteří jsou s celým procesem velmi dobře obeznámeni.

7 Reakce respondentů na výzkumnou otázku

Ano	30	39 %
Ne	43	56 %
Neodpovědělo	4	3%

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že s výše zmiňovaným tvrzením souhlasilo pouze 39 % respondentů. Zbýlých 56 % z nich bylo proti. Na základě tohoto výsledku je možné vyvodit, že tlumočníci a překladatelé z organizací JTP a ASKOT s tvrzením, že profesionální tlumočnická práce může být zároveň zručným překladatelem, ale profesionální překladatel obratným tlumočnickem ne, nesouhlasí. Pro lepší přehlednost jsem se rozhodla rozdělit účastníky výzkumu do dvou skupin podle toho, kterou možnost zvolili a přehledně tak prezentovat důvody jejich rozhodnutí. Považuji také za důležité zmínit skutečnost, že řada respondentů ke svým odpovědím přidala poznámku, že odpověď na tuto otázku zdaleka není tak jednoznačná, a že celé tvrzení považují za dosti generalizované. I přesto však byli schopni vyjádřit svůj názor a poskytnout k němu krátký komentář.

7.1 Respondenti, kteří s výše uvedeným tvrzením souhlasili

Respondenti, kteří s výše uvedeným tvrzením souhlasili, uvedli nejčastěji jako důvod svého rozhodnutí tyto argumenty.

- Tlumočení vyžaduje dovednosti navíc

Nejčastěji respondenti reagovali tvrzením, že tlumočnická práce vyžaduje určité dovednosti navíc. Mezi nejčastěji zmiňované dovednosti, které překladatel ke své práci nutně nepotřebuje, zatímco pro tlumočnicka jsou klíčové, patřilo umění rychlé a přesné reakce, výborný mluvený projev a dikce, otevřenost, dobré komunikační schopnosti a sebevědomí, umění vystupovat před lidmi a dobře s nimi vycházet, odolnost vůči stresu a

rychlé řešení krizových situací. Bylo zmíněno i umění lidské interakce a sociální inteligence.

„Tlumočení je činnost, která vyžaduje mnohem více kognitivních schopností než překládání.“

- Možnost konzultace různých zdrojů

Mnoho respondentů uvedlo jako zdůvodnění své odpovědi fakt, že překladatelé mohou používat slovníky, terminologické databáze a svoji práci si důkladně promyslet, případně zkonzultovat s odborníky. Tlumočník je však nucen pracovat v časové tísní, problémy rychle řešit, okamžitě a přesně reagovat. Objevil se zde také názor, že *„Překladatel nemusí umět tlumočit = zrychlit. Tlumočník by ale měl být schopen zpomalit a upřesnit svou výpověď.“*

„Tlumočník musí být velmi pohotový a přetlumočit i věci, kterým sám nerozumí.“

„U tlumočení je velmi důležitá rychlost, s jakou člověk zpracuje informace a převede je do cílového jazyka, což není nutně schopnost každého překladatele.“

- Neuspokojivý pocit překladatelů

Jedním z klíčových komponentů tlumočení je rychlost, a to i za cenu určité přibližnosti. Objevily se zde názory respondentů, že překladatel, který je zvyklý na pečlivé ověřování každého termínu, shledává tlumočení jako neúplné, a může se cítit frustrován z určité nepřesnosti výsledku své práce.

„Osobně se považuji spíše za překladatele. Když tlumočím, vadí mi, že se nemohu zastavit u výrazu, s nímž nejsem úplně spokojena.“

- Cvik a praxe

Respondenti se jednoznačně shodli na tom, že tlumočení je dovednost získaná, nikoli vrozená. Získává se praxí, pravidelným tréninkem a je založena na osvojení určitých schopností. Bezpochyby je třeba i určitá míra talentu, který je ale nutně pravidelně a systematicky rozvíjet. Z odpovědí respondentů můžeme tedy vyvodit, že i člověk, který se

zabývá výhradně překladem (bude-li sám chtít a vyvine-li dostatečné úsilí a snahu) se po pravidelném tréninku obratným tlumočnickem bezesporu stát může. Překladatel, který však s tlumočením nemá žádné předchozí zkušenosti, přirozeně nebude schopen práci tlumočnicka kvalitně odvést. Vše je tedy především otázka tréninku, cviku a svobodného rozhodnutí každého jedince.

„Zručný překladatel, který má slušný mluvený projev a netrpí přehnanou trémou, může jistě obstojně provádět konsektivní tlumočení. U simultánního je zapotřebí více praxe a odvahy.“

„Překladatel bez tréninku bude těžko simultánně tlumočit - nic jiného v tom nevidím a nemyslím si, že rozdíl by byl v osobnostních rysech. Záleží na tréninku.“

- Ano, kromě literárního překladu

Někteří respondenti se domnívají, že tlumočníci mohou být schopnými překladateli neliterárních (komerčních) textů, jelikož během své práce mohou využít slovníků, dohledat si terminologii a všech dalších výhod, kterých jim při tlumočení není umožněno. Jediný rozdíl podle nich spočívá v tom, že tato práce tlumočnickovi, který se překladem primárně nezabývá, zabere mnohem více času. Shodli se také na tom, že překlad beletrie a literárních textů tvoří kategorii samu pro sebe, která vyžaduje speciální talent a nadání, které je dopřáno pouze omezenému množství překladatelů.

„Tlumočníci mohou být zručnými překladateli, ale na druhou stranu, např. pro překlad beletrie je také potřeba talentu, který může mít jen hrstka překladatelů.“

„Z 90% se setkávám s komerčními tlumočnickými, kteří i překládají, ale opět komerčně, nepouštějí se do krásné literatury.“

„Osobně si myslím, že většina tlumočnicků i překládá, vzhledem k omezeným možnostem tlumočení v ČR. Překladatelé podle mého názoru tlumočí méně často, protože si netroufají do kabiny na konferenci.“

7.2 Respondenti, kteří s výše uvedeným tvrzením nesouhlasili

Respondenti, kteří s výše uvedeným tvrzením nesouhlasili, uvedli nejčastěji jako důvod svého rozhodnutí tyto důvody.

- Záleží na individuálním přístupu jednotlivce

Respondenti se shodli na tom, že vše záleží na individuálním přístupu a schopnostech jednotlivce. Pokud má člověk dostatečné nadání a pílí, může vykonávat stejně dobře jak profesi překladatele, tak profesi tlumočnicka. Otázka úspěšnosti či neúspěšnosti je tedy čistě individuální záležitostí osobnosti a praxe. Shodli se ale také na tom, že obě profese si žádají velmi rozdílné schopnosti a talent a vlastnosti. Nicméně rozhodnutí, zda se raději budou věnovat překladu, tlumočení, či zvládnou obojí, je čistě individuální volbou a záležitostí každého jednotlivce. Jsou zde lidé, kteří mají přirozeně větší předpoklady k tomu být lepším překladatelem než tlumočnickem a naopak. To však neznamená, že systematickým tréninkem pílí toho nemůže být dosaženo.

„Každý obor sice vyžaduje něco jiného (tlumočení lepší aktivní slovní zásobu a pohotovost, překlad lepší stylistiku a jazykový cit), ale nevěřím, že by byl jeden z nich lepším předpokladem pro ten druhý.“

- Cvik a praxe

Podobně jako respondenti, kteří s výše uvedeným tvrzením souhlasili i ti z nich, kteří mají opačný názor, uvedli, že zásadní roli v celé problematice hraje otázka praxe. Adekvátní vzdělání v oboru je vnímáno jako důležitý, ne však zásadní předpoklad k úspěšnému vykonávání profese. Přirozeně nejlepší kombinací představuje adekvátní vzdělání doplněné praxí, bylo však uvedeno, že profesi překladatele či tlumočnicka lze vykonávat i bez specializovaného vzdělání, o to těžší však bude začátek jejich kariéry.

„Myslím, že jde obojí, je to otázka cviku. Zním vynikající tlumočnický, kteří vůbec neumí překládat, a vynikající překladatele, kteří neumí tlumočit.“

„Nemyslím si, že když letitý konferenční tlumočnický usedne po letech k literárnímu textu, popere se s ním lépe jako překladatel, který usedne poprvé do kabiny.“

„Zním výborné překladatele a tlumočnický, kteří nevystudovali překladatelství-tlumočnický. Sice se na začátku potýkali s problémy, ale dnes po 10-20 letech praxe jsou opravdu špičkou ve svém oboru.“

- Tlumočníci neumí překládat

Velmi zajímavým a neočekávaným zjištěním byla skutečnost, že řada respondentů (na rozdíl od názoru skupiny respondentů, kteří s výše uvedeným tvrzením souhlasili) nesouhlasila s první polovinu tvrzení – profesionální tlumočnick může být zároveň zručným překladatelem. Svoje rozhodnutí zdůvodnili tím, že tlumočnick se ve své práci zaměřuje především na předání hlavní podstaty sdělení a díky vysokým nárokům na rychlost je nucen projev zkracovat a snížit míru podrobnosti. Zatímco v psaném projevu překladatele jsou kladeny vysoké nároky na kultivovanost a přesnost vyjadřování, stylistickou rovinu textu, formální náležitosti a další. Někteří respondenti se tedy domnívají, že právě tyto dovednosti spolu s patřičnou pečlivostí a precizností práce tlumočnickům chybí.

„Překládající tlumočnick často nevěnuje výslednému textu dostatečnou pozornost - je z praxe zvyklý hledat rychlá a snadná řešení, u nichž dostačuje být srozumitelný a mít průměrně kultivovaný jazykový projev.“

„Nesouhlasím, dle mého je to přesně naopak, lidé zaměřující se převážně na tlumočení neumějí dobře překládat.“

8 Závěr

Cílem mé práce bylo popsat podstatu tlumočnické a překladatelské profese, jejich společné i rozdílné znaky a vzájemné působení. Záměrem praktické části bylo zjistit, jak vnímají svoji profesi překladatelé a tlumočníci v České republice a především zda souhlasí s tvrzením, že profesionální tlumočnický může být zároveň kompetentním překladatelem, ale profesionální překladatel schopným tlumočnickem ne. Na základě výzkumu bylo zjištěno, že většina respondentů s výše zmíněným tvrzením nesouhlasí. Je nutno podotknout, že řada z nich tomuto tvrzení vytykala, že je příliš obecné a nelze na něj jednoznačně odpovědět. I přes tuto obecnost tvrzení, však byli ochotni vyjádřit svůj názor.

Zajímavým poznatkem je skutečnost, že se někteří z respondentů³⁹ neshodli na první polovině tvrzení, a tedy zda profesionální tlumočnický může být zároveň zručným překladatelem. Vyskytl se zde názor, že tlumočníci mohou být kompetentními překladateli neliterárních (komerčních) textů, jelikož během své práce mohou využít slovníků a všech dalších výhod, kterých se jim při tlumočení nedostává. Jediný rozdíl podle nich spočívá v tom, že tato práce tlumočnickovi, který se překladem primárně nezabývá, zabere mnohem více času.

Jiní tvrdí, že tlumočnický se ve své práci zaměřuje především na předání hlavní podstaty sdělení a díky vysokým nárokům na rychlost je nucen projev zkracovat a snížit míru preciznosti, zatímco v psaném projevu jsou kladeny vysoké nároky na kultivovanost a přesnost vyjadřování, stylistickou rovinu textu, formální náležitosti a další. Z tohoto důvodu se tito respondenti domnívají, že právě tyto dovednosti, spolu s patřičnou pečlivostí a precizností práce tlumočnickým chybí, a odráží se na výsledné kvalitě překladu. Všichni respondenti se však shodli na tom, že tlumočení a překlad vyžadují velmi rozdílné schopnosti, talent a osobnostní předpoklady. Obě profese mají svá specifika a úskalí a jsou z určitých hledisek náročná. Liší se odlišnými nároky na jejich výkon, prostředím a celkově rozdílným přístupem k práci. Přesto se však vzájemně nevylučují a neplatí, že není možné dosáhnout vynikající profesionální úrovně jak v tlumočení, tak v oblasti překladu.

³⁹ Nebylo možné s přesností určit konkrétní počet či procento, jelikož respondenti reagovali v různých částech celého dotazníku.

Velká část dovedností, které jsou pro výkon obou profesí nezbytné, není totiž vrozená, ale získaná. Z odpovědí respondentů vyplývá, že klíčovým elementem úspěchu v obou profesích je tedy dostatečná praxe, cvik a trénink. Systematickým cvičením a osvojením potřebných dovedností se překladatel může stát schopným tlumočnickem a naopak tlumočnicko kompetentním překladatelem (předpokládáme-li silnou vůli, vytrvalost a jistou míru talentu jedince). Nelze však pouze stroze předpokládat, že překladatel automaticky zvládá i tlumočnickou profesi a naopak. Úspěšnost výkonu té či oné profese není tedy nutně záležitostí profesní orientace, ale spíše otázkou individuálního přístupu, volby a vůle každého jednotlivce vzdělávat se. Z toho důvodu je patrně možné setkat se s různými možnými kombinacemi: dobrý tlumočnicko - dobrý překladatel, špatný tlumočnicko - špatný překladatel, dobrý tlumočnicko - špatný překladatel i špatný tlumočnicko - dobrý překladatel a není možné tvrdit, že by tlumočnicko byli lepšími překladateli než překladatelé tlumočnicko a naopak.

Summary

The aim of my thesis is to identify and summarize the differences and similarities in interpreters and translators occupation to assess the validity of a statement that a professional interpreter can be at the same time a competent translator, but a professional translator can not be at the same time a competent interpreter. The thesis consists of two parts. Theoretical part provides the introduction to the topic which is concerned with the characteristics of interpreter and translator occupation, its challenges, its similarities and differences. It also contains a brief description of historical development of both professions and their demands and requirements for performance. The practical part pursues to ascertain how interpreters and translators in the Czech Republic perceive their occupation, what problems they encounter with, what aspects they consider as the most challenging and principally to assess the validity of a statement that a professional interpreter can be at the same time a competent translator, but a professional translator can not be at the same time a competent interpreter. The research shows that the majority of respondents with the aforementioned statement do not agree. However it should be noted that many of them mentioned that the statement is too vague and they are not able to provide a definite answer. Yet they were willing to express their opinion and comment on it.

An interesting finding is that some of the respondents did not agree on the first half of the statement – if a professional interpreter can be at the same time a competent translator. Some believe that interpreters can be competent translators of non-literary (commercial) texts because they can take an advantage of using dictionaries and all other benefits that are not available while interpreting.

On the contrary others claim that interpreters are focused mainly on the gist of a message, and due to the significant time constrains, they are forced to condense the speech and lower the precision rate which is unacceptable in written mode where the stylistic, formal and precision requirements are much higher. Therefore they believe that interpreters are lacking these skills, thoroughness and precision which is reflected on the quality of their translation.

All respondents agreed on the fact, that both interpretation and translation require very different skills, aptitude and specific personal traits. Both professions have its challenges, specific aspects, different requirements for performance etc. Still they do not exclude each other and it can not be stated that one can not reach the highest levels in both interpreting

and translation. The majority of needed skills are not innate but acquired. Thus the respondent's answers suggest that the key element of success in both professions is sufficient practice and training. By systematic training and adoption of the required skills, only then can a translator become a competent interpreter and vice versa (assuming strong will, persistence and certain amount of aptitude of an individual). We can not only simply presume that a translator automatically have a facility for interpreting and vice versa. Success in performing either profession is less a question of professional choice than a matter of individual attitude, personal intention and determination. Hence various combinations are possible: good interpreter – good translator, bad interpreter – bad translator, good interpreter – bad translator, bad interpreter – good translator. And finally, we can not claim that interpreters would be better in translation than translators would be in interpreting and vice versa.

9 Použitá literatura

- ČEŇKOVÁ, Ivana a kol. 2001. Teorie a didaktika tlumočení I. Praha: FF UK Desktop Publishing.
- ČEŇKOVÁ, Ivana. 2008. Úvod do teorie tlumočení. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- DOLLERUP, C., LODDEGAARD, A. (eds.) 1992. Teaching Translation and Interpreting: Similarities and differences between interpreting and translation: Implications for teaching. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- GILE, Daniel. 2009. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Revised edition. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- GOUADEC, Daniel. 2007. Translation as a Profession. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- HARRIS, Brian. 1981. Prolegomenon to a study of the differences between teaching translation and teaching interpreting. In: Delisle, Jean L'Enseignement de l'Interprétation et de la Traduction: de la Théorie à la Pédagogie, Ottawa: Editions de l'Université.
- HERBERT, Jean. 1952. The Interpreter's Handbook: How to Become a Conference Interpreter. Librairie de l'Université.
- HRDINOVÁ, VILÍMEK a kol. 2008. Úvod do teorie, praxe a didaktiky tlumočení. Ostrava: Ostravská Univerzita v Ostravě.
- JANDOUREK, J. 2012. Slovník sociologických pojmů: 610 hesel. 1. vyd. Praha: Grada.
- JONES, Roderick. 1998/2002. Conference Interpreting Explained. Manchester: St Jerome Publishing.
- NOLAN, James. 2005. Interpretation: Techniques and Exercises. Clevedon. Multilingual Matters Ltd.
- NIDA, Eugene. 1964. Toward a Science of Translating. Netherlands: Brill Archive.
- KNITTLOVÁ, Dagmar a kol. 2010. Překlad a překládání. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- KNITTLOVÁ Dagmar. 1995. Teorie překladu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- KRÁL, Pavel. Využití počítačových technologií v překladatelském procesu II. časopis ToP 2004, roč. 2004, č. 70., str. 6-7. Dostupné na: http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=51
- LEDERER, Marianne. 2003. Translation: The Interpretive Model. Translated by Ninon Larché. Manchester: St Jerome Publishing.
- LEFEVERE, André. 1997. Translating Literature: The German Tradition. Assen: Van Gorcum.
- LEVÝ, Jiří. 1958. Učební texty vysokých škol: Úvod do teorie překladu. Vysoká škola pedagogická v Olomouci. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., Praha II.
- LEVÝ, Jiří. 1957. České teorie překladu. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.
- LEVÝ, Jiří. 1963/2012. Umění překladu. 4. upr. vyd. Praha: Apostrof.
- MUNDAY, Jeremy. (ed.) 2009. The Routledge Companion to Translation Studies. London and New York: Routledge.
- MOUNIN, Georges. 1999. Teoretické problémy překladu. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum.
- Mügllová, Daniela. 2009. Komunikácia tlmočenie preklad alebo prečo spadla babylonská veža. Bratislava: Enigma Publishing.
- NEWMARK, Peter. 1991. About translation. Toronto/Sydney: Multilingual Matters.
- RENER, Frederick M. 1989. Interpretario: Language and Translation from Cicero to Tytler. Amsterdam/Atlanta: Editions Rodopi B. V.
- RICCARDI, Alessandra. 2002.(ed.) Translation Studies: Perspectives on an Emerging Discipline. Cambridge: Cambridge University Press
- ROBINSON, Douglas. 2003. Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation. second edition. London and New York: Routledge.

SEEBER, G. Kilian. Intonation and Anticipation in Simultaneous Interpreting, Ecole de Traduction et d'Interprétation. Université de Genève. Práce je dostupná na: <http://clf.unige.ch/display.php?numero=23&idFichier=19>

SOBOLEVIČOVÁ, Renáta. 2013. Vnímání překladatelské a tlumočnické profese v České Republice. Teoreticko-empirická studie. Praha. FF, Ústav translatologie.

TAYLOR-BOULADON, Valerie. 2007. Conference Interpreting: Principles and Practice. second edition. BookSurge Publishing.

Tirkkonen-Condit S., Jääskeläinen R. (eds.) 2000. Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Další internetové zdroje:

<http://www.kstcr.cz/cz/legislativa-zakony>

<http://www.preklad-korektura.cz/>

<http://www.jtpunion.org/spip/>

<http://www.askot.cz/>

10 Přílohy

Příloha č.1 - dotazník Rozdíly v práci překladatelů a tlumočnicků

Dotazník byl zaslán členům profesních překladatelských a tlumočnických organizací ASKOT a JTP. Byl vytvořen v aplikaci Google disc a umístěn na webové adrese https://docs.google.com/forms/d/1eaGAfle63FdqO2yUx8G1BuWb3C25lbhXTiQPRJVqtbk/viewform?usp=send_form

Rozdíly v práci překladatelů a tlumočnicků

Vážení překladatelé a tlumočníci, píšete bakalářskou práci, která se zabývá problematikou rozdílů mezi překladateli a tlumočníky. Chtěla bych vás tedy poprosit o vyplnění tohoto krátkého dotazníku. Dotazník je plně anonymní, vaše odpovědi budou použity výhradně ke zpracování výzkumu. Předem mockrát děkuji za váš čas a pomoc.

Jsem:

- muž
- žena

Dosažené vzdělání a obor

Považuji se za:

- Překladatele
- Tlumočnicka
- Obojí

Osobně raději:

- Překládám
- Tlumočím

A to z důvodu:

V oboru působím

- méně než jeden rok
- jeden až pět let
- pět až deset let
- deset let a více

Na překládání považuji za nejtěžší:

Na tlumočení považuji za nejtěžší:

Souhlasím s tvrzením, že profesionální tlumočnick může být zároveň zručným překladatelem, ale profesionální překladatel obratným tlumočnickem ne. Svoji odpověď krátce okomentujte prosím.

- Ano
- Ne

Překladatelská profese je podle mého názoru:

- Náročná
- Spíše náročná
- Spíše nenáročná
- Nenáročná

Tlumočnická profese je podle mého názoru:

- Náročná
- Spíše náročná
- Spíše nenáročná
- Nenáročná

Jak často se setkáváte s neznalostí vaší profese a problémy s tím spojené? Jaké jsou nejčastější?

- Velmi často
- Často
- Občas
- Nikdy

Děkuji za Váš čas!